

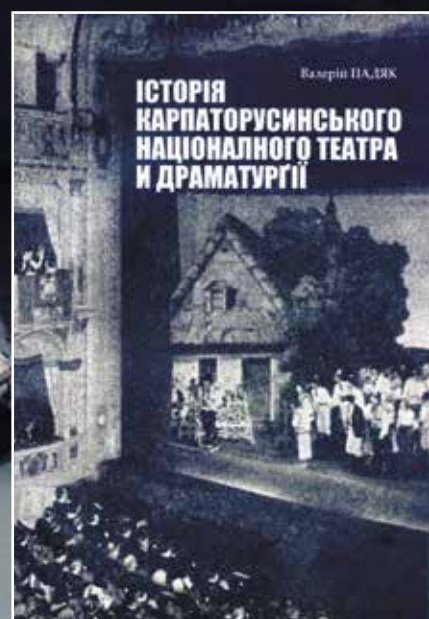
РУСИН

www.rusynacademy.sk

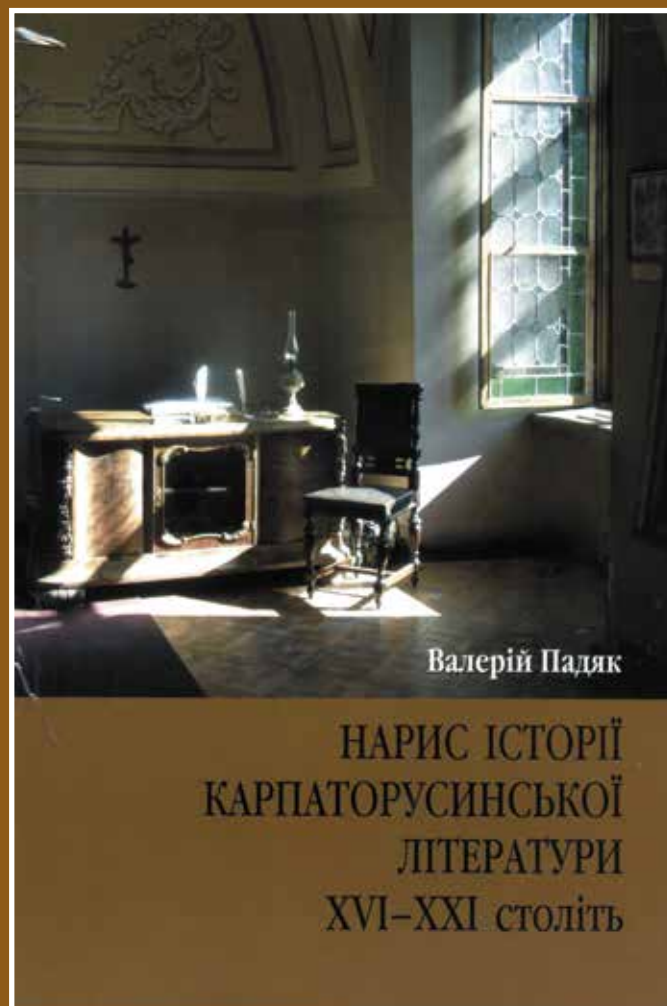
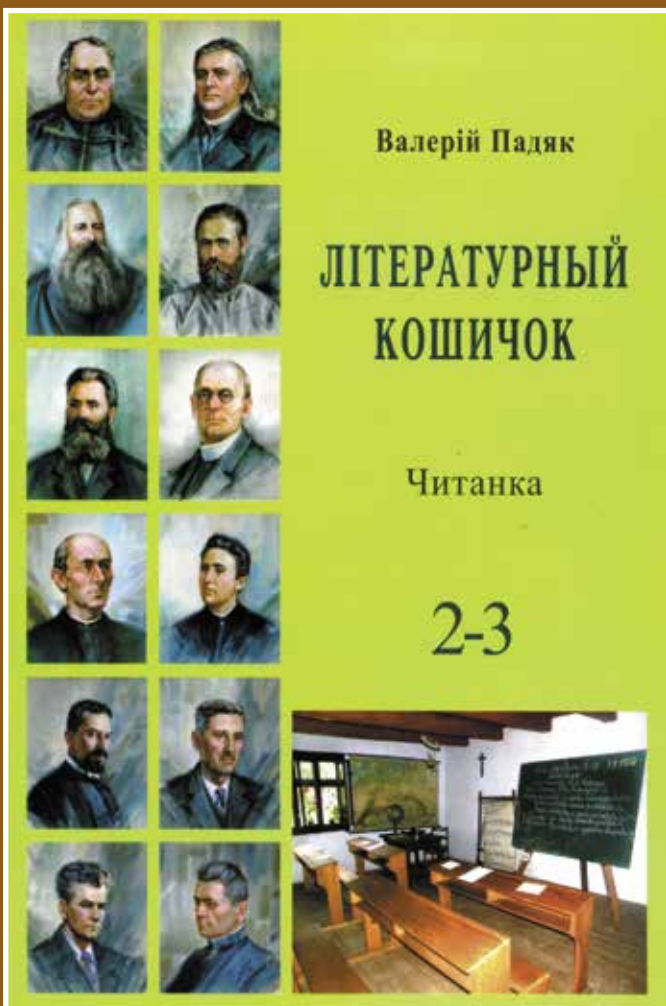
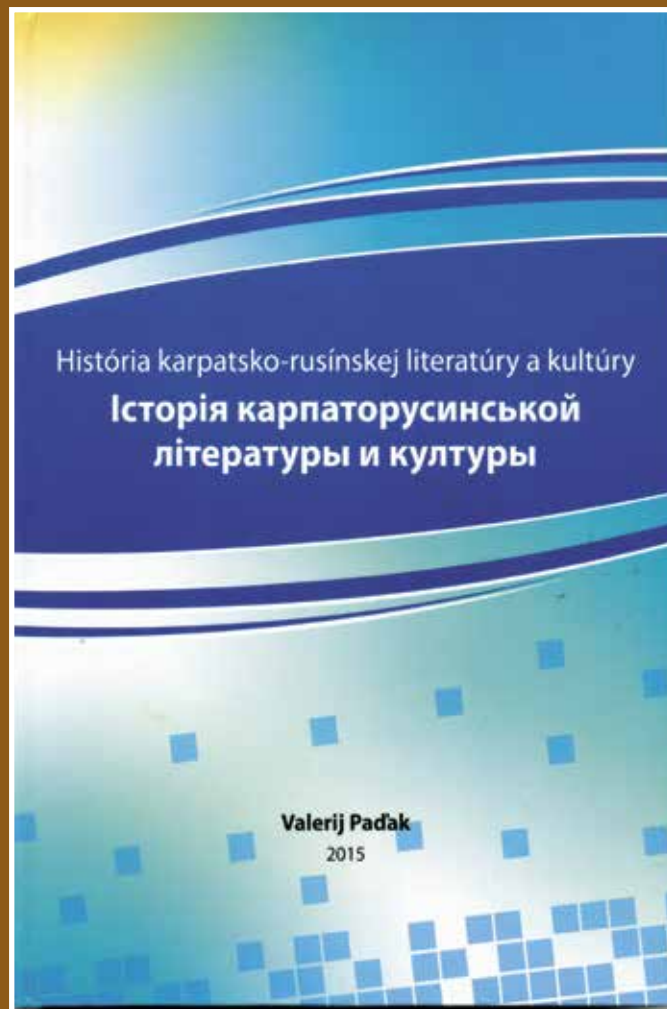
RUSÍN r. XXIX, č. 3/2019

Наш 60-рочный юбілант,
Мгр. Валерій ПАДЯК, к. н.,
з Інштiтуту русинського языка
і культури ПУ в Пряшові, діяльство
якого є неоціненым вкладом до
русинського культурного руху в світі.

Фотка: А. З.

КУЛТУРА • ЛІТЕРАТУРА • ЯЗЫК • ІСТОРІЯ

Проф. Др. Павел Роберт МАГОЧІЙ, Торонтська універсіта,
Канада

Неоцінений учасник карпаторусинського народного возроджіння Русинів

(З НАГОДЫ 60-РОЧА ОД ДНЯ НАРОДЖІНЯ)

Протягом трьох десятиліть Валерій Падык є неоцінений учасник карпаторусинського народного возроджіння. Окрему позорность приділює науці, видавательському діяльству, педагогіці і культурно-сполоченському жывоту, главно мезджі русиньсков молодежов.

Валерій Падык ся народив 13. юна 1959 року в Ужгороді, невеликім місті в самім сердцю історичной Карпаторусинської Русі, яке од 1945-го року находить ся у Закарпатській області України. Незалежно од того, же Валерій ся народив у місті, в дитинстві він жив і у Ставнім, роднім селі свого отця, котре є на север од Ужгорода в горах, під Ужоцькым перевалом – на самім стыку трьох історичных русиньських регіонів – Підкарпатської Русі, Пряшівської області і Лемковини. Праві через дитські скушености, бісідованя з бабков і дідком у Ставнім, В. Падык здобыв любов до русиньського языка і богатой культурной дідовизны своїх предків.

Ціла долина рікы Уж была – і тепер є – культурным і політичным пригранічом. Также, не є ніч дивного в тім, же молодой Валерій од дитинства обознавив ся і став решпектовати языки і культури Словаків, Чехів і Мадярів, котры перебывали у рамках Закарпатської області і за ей граніцями. Самособов, як каждый жытель советського Закарпатя, Валерій мусив добрі знати російський і український язык. Освіту він здобыв перше в Ужгородській середній школі ч. 11 (1966 – 1976), а потім у російскім одділію Філологічної факулты Ужгородської державной універсіты (1977 – 1982). По закончію універсіты В. Падык зачав своє педагогічне діяльство, учівши російський язык і літературу в Ужгородській середній школі ч. 7 (1982 – 1986).

У 1986 році В. Падык зачав робити як редактор школьских учебників у закарпатській філії киевского видавательства «Радянська школа» (тепер видавательство „Освіта“). Робивши редактором (1986 – 1992), В. Падык тжж нелем написав (у сполуавторстві) дакілько оригінальных властных школьских учебників про школы з мадярськым языком навчаня, але і завершыв роботу над дізертацієв на здобытя научного ступня кандідата філологічных наук, який він здобыв у 1990 р. на Інштїтуті літературы Т. Шевченка Академії наук Української ССР у Києві. Ёго дізертація на тему *“Русская классика в литературном процессе Закарпатской Украины (вторая пол. XIX-нач. XX веков)”* была написана під веджїнем професора Василя Микитася, знамого советського одборника на ранню літературу Підкарпатської Русі.

Розпад Советського союзу і створіня у 1991 році незалежной України з ей курзом до демократїзації і торгової економїкы дало новы перспектївы про торгово способных людей. В. Падык увідів свою путь у новій сітуації, і в 2000 р. вирішив засновати свій властный podnik. Ёго замыслом было створіня видавательства, котре бы ся шпеліалїзовало на высокоякостну книжкову продукцію, яка бы приспіла піднятю культурной уровни ёго родного Закарпатя.

Не позераючи на многы проблемы, В. Падык був дуже успішным у своїх ініціатївах. Дякуючі своїм, здавало бы ся безгранічній енергії і

ОБСЯГ

Проф. Др. Павел Роберт МАГОЧІЙ: Неоцінений учасник карпаторусинського народного возроджіння Русинів 1

Мгр. Александер ЗОЗУЛЯК: Чоловік широкого сердца 2

80-роча бывшего герца, режїсера і директора нашего театру 4

Проф. ПгДр. Петер ШВОРЦ, к. н.: Русины і їх путь до Чехословакії (1918 – 1919) (2) 4

Жебы слова новой президенткы не зістали лем передволебнов фразов 8

Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Л. Буковский: „Президент державы бы ся веце мав заимати народостными меншынами.“ 8

Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Новела закона о желїзницях забезпечує веце русиньських табліць на желїзніці 9

ТгЛїц. о. Франтїшек КРАЙНЯК: Русиньський літургїчний язык в практиці Церквы 10

Др. Марїанна ЛЯВИНЕЦЬ-УГРИН, ПгД.: К вопросу изгледованя исторїї лексикографїї русиньского языка 12

Мгр. Міхал ПАВЛІЧ, ПгД.: ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2019 ч. 3 13

Людміла ШАНДАЛОВА: Тучнякы, Дятель, Тулень, Верблюд, Панда, Тукан, Хоботніця 13

Гелена ГІЦОВА-МІЦОВЧІНОВА: За капурков 14

Миколай КОНЕВАЛ: Підкарпатська Русь, Моє сердце на поляні, Церковны дзвоны, В корчмі, При лемківських розвалинах, Русиньська ватра, Стара яліця 16

Мілан ГАЙ: Дякую ті, Боже; Тяжко жыти, Боже; Пресвятая Дїво Мати, Приходить староба, Што буде потім? 18

Марїа МАЛЬЦОВСКА: Покустове горнятко (2) 19

Русин Василь Янко здобыв Цїну міста Пряшів за 2018 рік 25

Анна ПОЛАЧКОВА: Проф. Коня був зась зволений за ректора Пряшівської універсіты в Пряшові 26

Анна ПОЛАЧКОВА: Пряшівська універсіта оцінила роботу педагогів 27

Валентїна КАБАЙ: Вышла нова книжка Міхаїла Алмашїя 28

Богдан ГАМБАЛЬ: Русиньський словник для мудрых (телефонів) 29

Наталїа МАЛЕЦКА-НОВАК: „Робочій зошит до лемківського языка“ уж готовый 30

Мгр. Міхал ПАВЛІЧ, ПгД.: Новы книжки Академії русиньской культуры в Словацькій републіці 30

своїй талантованій манжелці Ларисі Ільченко, яка робить у видавельстві у функції редактора і діджайнера, **почас двох десятироч свого естования «Видавництво Валерія Падяка» опублікувало вище 300 выдань.** Видавельство тыж стало знамым і за границями Закарпатя. Ёго книжки не-лем же ся дистрибують по Україні, але і в сусідніх країнах: Словакії, Польщі, Мадярії, Румунії, Чеську і тыж у далекій Канаді, США і Ізраелі.

Як видавель, научный ці культурный діятель В. Падяк ясно высловлює свою одданость карпатським Русинам, яких він справедливо поважує за окремый славянський народ. Не є ніч дивне в тім, же ёго роботи ся в основнім зосереджують на історію друкарства Карпатської Руси, а в посліднім часі – на історію карпаторусинської літератури, а главно – русинської драматургії і театра. З ініціативи В. Падяка ёго видавельство приспіло ід выходу на світ творів нового покоління русиноязычных писателів з України і Словакії, через Центр карпатських бадань при видавельстві приспіло зоставліню і опублікуваню русинських народных і авторських співанок.

Валерій Падяк обогатив русинський культурный рух на Україні і за ей границями. Він є активным членом Світової академії русинської культури (з центром у Канаді) і частым участником карпаторусинських научных конференцій у Чеській републіці, Мадярщині, Польщі, Словакії і США. В. Падяк зограв окреме важну роль як участник і член організачного комітету Третєго конгресу русинського языка, який ся одбыв на Педагогічній академії і Ягелонській універзиті в Кракові в осени 2007. **Почас скоро десятироч років был председом „Ужгородського общества ім. О. Духновича”,** де з ёго ініціативи были зреалізованы многы культурно-умелецькы акції: презентації книг, памятни вечеры, стрічі зо знамыма особностями краю, ведучі-

ма писателями і науковцями. Окреме цінным в організованю тых подій є запоїня до участі активістів культурно-народностных обществ краю – словацьких, чеських, російських, жидівських, румунських, мадярських іт. д.

В. Падяк все підкреслёвав важность освіти і приділяв велику позорность пропагованю карпаторусинської народной ідеї. **На Закарпаті был главным активістом у діятельстві Програму русинських недільных школ, який функціоновав почас десятироча (2002 – 2012) у 40 класах по цілій території Закарпатя.**

Почас посліднєго десятироча Валерій Падяк концентровав свою педагогічну роботу на універзитній уровни. **Од 2010-ого року – є одборным асистен-том Інштитуту русинського языка і культуры Пряшівської універзиты у Пряшові на Словакії.** Там помагать формовати нове покоління штудентів на бакаларьскім, магістерьскім і докторьскім уровню карпаторусинських бадань. Ёго позорность зосереджена на карпаторусинську літературу, яку учить у дакількох рочниках. Опублікував дакілько русинскоязычных учебників і общу історію, у тім ціслі: **„Нарис історії карпаторусинської літератури”** (2010, 2016; польске выдання 2017) і **“Історія карпаторусинського національного театра і драматургії”** (2018). Окреме значіня має концептуальный приступ Падяка. Він ся не зосереджує на еден регіон, але аналізує карпаторусинську літературу як єдиный інтелектуальный феномен, який заберать вшыткы країны Европы і Северну Америку, де діяли русинскоязычны писателі.

Діятельство Валерія Падяка є неоціненым вкладом до карпаторусинського культурного руху на світі. **Мы му желаме много успіхів у цілім ёго діятельстві, бо каждый ёго успіх – то успіх карпатських Русинів цілого світа.**

Мгр. Александер ЗОЗУЛЯК, Академія русинської культури на Словакії

Чоловік шырокого сердца

Так бы ем міг просто назвати нашого приятеля, добродителя, русинського бізнесмена-філантропа Штефана Чепу із Торонта в Канаді, котрый 25. априля ославив 80 років од народжіня.

Хоць він ся уж народив у Канаді, конкретно в Гемілтоні, области Онтарію, але ёго родічі пришли за работов до Америки, подобно як много інших наших бідных Русинів. Нянько Василь Чепа (1902 – 1963) походив із підкарпатського села Мале Березне а мати, за слободна Марія Пирчова (1905 – 1990) – із лемківського села Уще Горлицьке.

По скінчіню основной і середній школы у

роднім місті скінчив ту і штудії на Мек-Мастерьській універзиті у 1962 році. Потім робив у многых ведучих функціях у канадських фірмах. В р. 1978 ся став президентом властной – „Cherra Corporation“, котра ся спеціалізувала на банковы операції у сфері інвестицій.

В 90-ых роках ся зачав серьёзно інтересовати о своє русинське коріня, і так зачав фінанчно підпорвати много проектів споєных із русинь-

ским возродным рухом в Европі. І мы, Русини Словакії сьме му вдячны за дотеперішню фінанчну поміч при реалізації многих проєктів. Ту треба спомянути главно **підпору взнику новых школ, де ся зачав учіти русинський язык і культура**. Заложыв **Світову академію русинської культури** у 2002 році, в котрій є много знамых особностей і спомеджі Русинів Словакії. Была заложена зато, жебы главно за помічі інтернету шырила інформації о минулости і сучасности карпатських Русинів. Вдяка нёму ся подарило заложыти і реалізовати вебову сторінку Академії русинської культури в Словацькій републіці: www.rusynacademy.sk, котра фунгує доднесь.

Заложыв тыж престижну **Премію за вызначне діло про Русинів**, котров дотеперь была оцінена работа штирех людей, двох із Підкарпатя на Україні: Володимира Микиты і Володимира Феденишинця, і двох із Словакії: Василя Турка і Александра Зозуляка (*позн. ред.: пізніше і третёго – Василя Ябура*). Подобно заложыв **Премію Александра Духновича за русинську літературу**, котров была, окрем інших, оцінена літературна продукція і русинських писателів зо Словакії: Марії Мальцовской, Штефана Сухо-

го і Миколая Ксеняка (*позн. ред.: пізніше і Осифа Кудзея, Юрка Харитуна, Штефана Смолея і Людмілы Шандаловой*). Третёв ним створенов є **Премія Кіріла і Мефодія за розвиток русинського языка**, яку з ёго рук перевзяли на 3. Межджінароднім конгресі русинського языка в Кракові ай двома лінгвісты і знамы авторы русинських учебників по році 1989 на Словакії – доц. ПгДр. Василь Ябур, к. н., і Мгр. Ян Гриб (*позн. ред.: пізніше при інших нагодах были тов преміев оцінены і далшы вызначны русиньскы особности*). Спомянуты премії суть звязаны з фінанчним оцінінем і зо сімболічнов бронзовов сошков карпатського медвіда, котру сьме фіглєвні назвали „русиньским Оскаром“. Третья премія є тыж фінанцована і к тому ся дає ай бронзова плакета з портретами св. Кіріла і Мефодія.

Много фінанцій Ш. Чепа пожертвовав **на взник і роботу русинських недільных школ на Підкарпатю, таксамо приспів на взник першой пореволучной русинської основної школы у Чабинах на Словакії**. Спершу тоты діла фінанцовав сам, але потім заложыв **Фонд Штефана Чепы при Торонтській універсіті**, справцём котрого є професор той універсіты і бывший председа (*позн. ред.: честный председа*) Світовой рады Русинів Павел Роберт Магочій. Із того фонду, який дістав назву **Штіпендія Штефана Чепы про русиністичны штудії**, суть фінанцованы і тримісячны стажы на Торонтській універсіті про научных pracowników-русиністів. Можность такого стажованя выужыло уж немало русиністів з розлічных країн, меджі нима і двое із Інштитуту русинського языка і культуры Пряшівской універсіты у Пряшові на Словакії: теперішня ёго директорка доц. ПгДр. А. Плїшкова, ПгД. (в р. 2002), і Мгр. А. Блыхова (в р. 2009), (*позн. ред.: пізніше і далшы нелем із Словакії, але і з інших держав*).

Але Ш. Чепа хотів помочи Русинам у „краю“ нелем в области культуры і освіти, але і в сфері робочіх можностей, зато розшырив своє подниканя і на Словакію, і Україну, але в обидвох штатах ёго добрый умысел ся обернув проти нёму, бо натрафив на нечестных „бізнісменів“, котры му спосobili великы проблемы і шкоды, к яким ся іщі придала господарська криза... **Але мы вірме і желае Штефанови, жебы в ёго ділі правда і добро звітязили над кламством і злом досправды**, нелем фіктивно, як ся то стає у світі приповідок.

(Портрет Штефана Чепы од Народного умельця України Василя Скакандія.)

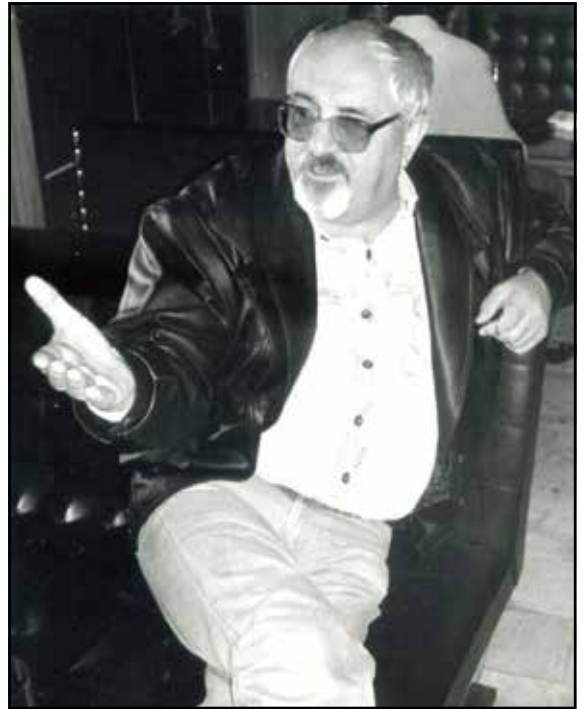
80-роча бывшего герца, режисера і директора нашего театра

Ярослав Сисак нар. 28. 5. 1939 у с. Пыхні у бывшій Чехословакії, днесь територія Словакії, Сниньскый окрес, быв герцем, директором театру і культурным діятелём меджі Русинами Словакії.

Я. Сисак ся учів у Педагогічній школі в Пряшові (1953 – 1957); пізніше скінчив штудії у Києвскім театралнім інштитуті Карпенка Карого у Києві (1966 – 1971). Выше 40 років був споєный з бывшым Українським народным театром у Пряшові як герець (1957 – 1966), режисер (1971 – 1981) і директор (1982 – 1998). Під ёго веджінём тот театр зачав грати пєсы в русиньскім языку (1986) і був переименованный на Театер Александра Духновіча (1990). Поступно цілый ёго репертоар був русиньскый. Я. Сисак ся снажив, жебы театр грав і в сусідніх державах і першыраз під ёго веджінём театр выступав у русиньскім языку і в Западній Европі. Я. Сисак був тыж председом організації Русиньска оброда (1995 – 1996).

Гратулуєме нашому юбілантови і жєлаєме вшытко найліпше на многая і благая літ.

Павел Роберт МАГОЧІЙ, zdroj: „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ зоставителїв П. Р. Магочія і І. Попа, (Ужгород: „Видавництво В. Падяка“, 2010, на с. 688), переклад, звыразніня писма і фотка: А. З.

Проф. ПгДр. Петер ШВОРЦ, к. н., Інштитут історії Філософічної факулты Пряшівской універзیتی, Пряшів (Словакія)

Русины і їх путь до Чехословакії (1918 – 1919) (2)

(Закончіня з попереднёго чїсла.)

Підкарпатська Русь як незалежный штат

Алтернатива незалежного русиньского штату была жыва меджі америцькыма Русинами, котры собі знали таку алтернативу і представити, бо вдяка своїм скушеностям і довірі к властным силам, котры zdobyли Америцї, вірили, же будуть способны самы справовати свій штат.

Были то русиньскы емігранты, котры до США приходили од 80-ых років 19. стороча до року 1914, коли зачала война і еміграція ся застала. В США жыло подля неофіціальных штатістик 130 000 – 155 000 Русинів із северовыходной Словакії і Угорьской Руси (Švorc 2003, 92), П. Р. Магочій говорить доконця аж о 225 000 Русинах, але без точнішой ідентіфікації теріторій, з котрых тоты емігранты пришли до США (Magocsi 1999, 379). Без огляду на то, ішло о значну масу людей з уже ествуючим і розвиваючим ся народным усвідомлїнем а тыж з даякым економічным потенціалом. Усіли ся в промисловых центрах США (Магочій 2006, 61-63), де закладавали краяньскы сполкы главно на грекокатолицькій конфесіоналній базі, выдавали краяньскы новинкы і часописы а до часу, коли ся перед войнов вертали домів, пробуджали і народне усвідомлїня своїх краянів дома (Magocsi 1994, 149).

У такім контексті ся зродила і думка створїня неза-

лежного русиньского штату. Но тота была настолена аж в осени 1918 попри інших алтернативах, о котрых америцькы Русины дискутовали од зачатку рока 1918.

Находиме ей експліцитно сформуловану в меморандумі Америцькой народной рады Угро-Русинів з назвов *Memorandum from the American National Council of Uhro-Rusins, to his Excellency Woodrow Wilson, president of the United States of America* (VNA fond P. R., k. N. 1, R. 245, 1918 - 1920).

В меморандумі была найперше описана теріторія, на якій Русины жыють, потім наслідовала характеристіка Русинів як народа, америцькой русиньской еміграції з пописом ей діятельства а наостаток была представлена пропозиція на рїшаня штатоправного статусу Русинів. Тот мав три варианты. Першы два про Русинів жадали окрему штатну формацію:

„1. Жебы угорьскы Русины дістали повну незалежность. Кедь то не буде можне, жебы ся – 2. могли зєединити з Русинами з Галічі і Буковины і створили сполочный штат. А кедь ани то не буде можне – 3. жебы zdobyли якнайбівшу автономію в припадї, же Угорьска Русь зістане і дале частєв Угорьска.“ (VNA fond P. R., k. N. 1, R. 245, 1918 - 1920)

Жадость сформулована в 1. пунктї выходила з представы о штатї з назвов *Угросунія*, котрый мав забєрати теріторію Угорьской Руси і цілой выходной Словакії. Да-

котры Русины были пересвідчены, же выходна Словакія была первістно заселена Русинами а аж наслідно Словаками, котрыма были Русины асімілованы.

Жадость декларована в 2. пункті выходила з предствы о великім русиньскім штаті з назвов *Карпатська Русь*, до котрой бы належала Угорська (Підкарпатська) Русь, северовходна Словакія, Буковина і Галіч.

Меморандум указовало смілость америцькых Русинів і їх волю будовати свій штат, но не їх політичну вирізїтость і орьєнтацію в меджінародній сітуації у світі і в Европі. В часі, коли жадали незалежный штат, была вже середня Европа у великій мірі розділена і были прияты кулоарны рішїня о тім, як ся буде по скончїню войны формувати. Чехо-словацька і польска еміграція мала уж давно створены ясны предствы о будучности своїх народів і о подобі їх штатных формацій, з котрыма не корешповодовали плани Русинів о незалежности. Тото русиньскій делегації высвітлив і америцькый президент Вудров Вілсон, кедь їм повів, же не мож буде реалізувати першы дві жадости а же ани США їх реалізацію не підтримають. Їх позорность обернув на то, же мож реалізувати скоріговану третю алтернатіву, а то автономію Підкарпатської Руси, респ. *Угро-Русинії*, але не в мадярськім штаті, але в дакотрім сусіднім славянськім штаті. В принципі назначів можность зачленїня той теріторії до приправлєваного чехо-словацького штату, а русиньскій делегації порадив глядати можности на споїня із сусідніма славянськыма народами (Žatkovič 1921, 1).

В наслідку того в принципі зникла алтернатива незалежного русиньского штату а штатотворны плани америцькых Русинів ся заміряли уж лем на єдину реалну алтернатіву – зачленїня їх теріторії до приправлєваного чехо-словацького штату.

У тім котексті можеме іщі спомянути пробу Русинів предложыти пропозицію незалежной Карпатської Руси міровій конференції в Паріжу зачатком рока 1919, котру приправив Антоній Бескид. Бескидова Карпатська Русь забрала северны области Спішской, Шарішской і Земплінської жупы, Ужску жупу і теріторію цілой Угорської Руси, враховано цілой Мараморошской жупы, котра пізніше была розділена а ей южна часть припала Румунії. Выходячі з контексту Бескидовых активіт од зачатку рока 1919 (з ёго комунікації із Словацьков народнов радов у Мартіні, зо стрічі з уповномоченым міністром про справу Словакії Вавром Шробаром 11. януара 1919 в Пряшові і з ёго рекомендації, жебы ся А. Бескид выбрав до Праги і там реферовав о позиції містной Руськой народной рады (Пряшівської) і як репрезентант угорьскых Русинів жебы одышов до Паріжа на мірову конференцію (Švorc 2012, 49)), можеме предпкладати, же предложена мапа при ей зроді презентовала Карпатську Русь як представу Русинів о подобі автономной країны в рамках Чехословакії а лем під впливом Г. І. Жатковича ся перетрансформовала на жадость о окремії штатній формації, і то правдоподобно лем як даяка форма натиску Русинів на владу ЧСР, жебы решпектовала факт, де всягды Русины у возникаючій Чехословакії жыють.

Ід групі штатотворных візій о окремії штатній формації угорьскых Русинів належить і епізодічна екзистенція **Гуцульської республіки**. Тота была выголошена на теріторії в околиці Ясині а за председу ей влады був зволений Степан Клочурак, котрый командовав озброєній

групі із скоро тісяч вояками. Веджіня Гуцульської республіки перешло до ілегаліты, кедь дав новий председа мадярської влады М. Карої 22. децембра 1918 обсадити теріторію выходной части Мараморошской жупы.

7. – 8. януара 1919 выпукло в Ясині озброєне повстаня, цілём якого было зліквідувати мадярську справу. Была обновлена Гуцульска республіка а з ініціативы предсedy Мараморошской народной рады Михайла Брацайка гуцульска міліція напала на мадярське войско в долині рікы Тисы і обсадила так Мараморош-Сігет і Великий Бычков (Pop 2005, 281-298).

Но 19. – 20. януара 1919 румуньскы войска вытисли гуцульскы міліції аж до ясиньской котлины а кедь 11. юна 1919 обсадили цілу Мараморошску жупу, Гуцульска республіка зникла а ей теріторія была в септембрі 1919 на основі Сенжерменьского договору припоєна к Чехословакії.

Главны актеры Гуцульської республіки были української орьєнтації а їх первістным заміром было теріторію заселену Русинами припоїти к Україні. Они самы Гуцульску республіку віділи лем як дочасну штатну формацію.

Підкарпатська Русь як часть чехо-словацького штату

Про Русинів алтернатива чехо-словацького штату стояла на посліднім місці. Выходило то з дакількох фактів:

а) домашня політична сцена ся прагматічно орьєнтовала на найпростішу алтернатіву – на Угорсько з русиньсков автономієв,

б) невыясненость етнічных границь меджі Русинами і Словаками і історічно адміністративно-справнов базов тых жуп, в котрых жыли обидва народы, сігнализовали конфлікты меджі двома, до розпаду Австро-Угорська еднали утискованыма, славянськыма народами (Словаками і Русинами – поз. ред.). Што до кількосты, слабшы Русины собі усвідомлєвали границі своїх можностей кедь претендовали на выходословацькы жупы, а усвідомлєвали собі і то, же без помочи міцнішого партнера (Будапешта, Львова, респ. Києва, Москвы) не будуть способны здобыти уведжену теріторію під свою, хоць лем автономну, справу.

Но події ся розвивали так, же і наперек уведженым детермінантам в увагах Русинів дома і в еміграції, поступно, незалежно од Русинів самых, міцніла лем єдна алтернатива, котра мала надій на успіх – чехо-словацькый штат.

Чехо-словацька алтернатива зачала доміновати меджі Русинами найперше в США, а то у звязи з їх першыма знамыма діскусіями о судьбі теріторії, на котрій в Угорську, респ. Австро-Угорську Русины жыли. Діскусії ся зачали спорадічно вести іщі в році 1917, кедь був на Руськім (русиньскім) конгресі в Нью Йорку отворений вопрос будучности Русинів. Чехо-словакія як алтернатива ту тогды іщі не была настолена, доміновали другы (высше уведжены) алтернативы, котры непрямо підпорило зачатком рока 1918 і выголошіня америцького президента В. Вілсона, який в декларації Конгресу США настолів 14 пунктів мірового програму, причім десятий пункт говорив лем о автономії про народы Австро-Угорська (Švorc 1991, 74-76).

Русофіл Николай Пачута, як председа двох вызначных русиньскых обществ в США по тім, як ся російска алтер-

натива указала нереална і неактуална, зачав вести дискусії з америцькыма Словаками о зачленію Угорьской Руси до будучой Чехо-Словакії. А таку можливість предложыв в апрілю 1918 і штатному таємникови США Робертови Ленсінгови (Pop 2005, 274). О місяць пізніше - концём мая 1918, меморандум з жадостёв причленити Русинів к чехо-словацькому штату предложыв Т. Г. Масарікови, котрый ту пришов з Росії і стрітив ся з Чехами і Словаками, а 30. мая 1918 з представителями найвызначнішых крайняньских організацій - Словацькой лігы, Чеського народного здружіння і Союзу чеськых католиків (*Slovenská liga, České národní sdružení, Svaz českých katolíků*) сформуловав і підписав договор, котрый до історії вступив як Пітсбурьскый договор (Kucík a Švorc 2014, 65-87).

Т. Г. Масарік в тім часі іщі не був готовый ани особно, ани в мені чехо-словацького одбоя ся завязати обіцянками, котры не міг гарантовати, а о то веце, кедь відів, же за Пачутом не стоїть ани бівша часть русиньской еміграції, ани ей організації.

Меморандум (VNA fond P. R., k. N. 1, R. 245, 1918 - 1920), котрый на основі повірїня Америцькой угроруськой народной рады выготовив Г. І. Жатковіч і котрый америцькы Русины передали В. Вілсонови, не были прияты до концепції европской політики штатів Догоды, о чім Русинів інформовав америцькый президент. Так Русинам зістала лем чехо-словацька алтернатива, котру америцькы Русины обходили, бо ся не хотіли дістати до конфліктів зо Словаками односно теріторії выходословацькых жуп.

Конфлікт, котрый ся зачав рісовати, ся не дотуляв дакількох сел або лем малой теріторії, але дотуляв ся пятёх комітатів – Спіш, Шаріш, Земплін, Абов і Гемер, котры Словаци поважовали за словацькы, ці переважно словацькы, а на котры претендовали і Русины. Но в США жыла міцна комуніта Словаків якраз з выходной Словакії, котра не уважовала о тім, же бы села, одкы походили, мали належати до іншой штатной формації як словацькой ці чехо-словацькой, але в ниякім припаді не до русиньской (Švorc 2003, 92-108).

То была і главна причіна, чом америцькы Русины зачали дискутовати з Масаріком, хоць репрезентуючі чехо-словацькый одбой, но в звичайнім розуміню передовшыткым чеськый одбой. Масаріка несподівали русиньскы жадости, но як добрый діпломат на них не реаговав прямо. Надїяв ся на далшыій розвой ситуації, од котрого чекав ослаблїня рісуючого ся конфлікту. Но треба підкреслити, же про Масаріка, як і про цілу чеську політику, мала Словакія векшу пріоріту як Угорьска Русь а то была і причіна, чом Чехы, а конкретно і Масарік преферовав словацькый інтерес перед русиньскым. З другого боку, Масарік не хотів стратити ани шансу на збівшіня чехо-словацького штату о Угорьску Русь, о то веце, же ішло о близькый славянський народ.

Жатковіч предложыв Масарікови копію меморандума, котру 21. октобра 1918 передали Вілсонови, а тот сі на ей край пером позначив: „*S Žatkovičem a jeho přátely ve Philadelphii raději, obšírně 26. oct. 1918 o možnosti jejich připojení k našemu státu. Dají návrh*“ (VNA fond P. R., k. N. 1, R. 245, 1918 - 1920).

23. октобра 1918 была Америцька народна рада Угро-Русинів приятя за члена Середнёевропской демократічной унії (*Mid European Democratic Union*), на челі котрой стояв Т. Г. Масарік. Жатковіч, як єден із пред-

ставителів дванадцятёх утискованых европских народів, підписав 26. октобра 1918 у Філадельфії *Выголошіня незалежности*. У своїм выступлїню перед підписанём Выголошіня підкреслив особитость угорьскых Русинів і їх одлишность од Українців, підкреслив тыж нетотожну історію обидвох народів, хоць допустив близкость їх языків (Šandor 1992, 202).

25. октобра 1918 в готелі Беллвю-Стретфорд у Філадельфії ся одбыла дискусія америцькых Русинів з Т. Г. Масаріком о можнім припоїню к Чехо-Словакії, о статусі Русинів у ній і о границі, котра бы ся так не стала вонкашнёв, але лем внуторнов - крайняньсков границёв. Т. Г. Масарік не відів проблему в тім, же бы Русины не могли мати в новім штаті рівноправну позицію, докінця гарантовану автономію русиньской теріторії. На основі Жатковічовых споминань, Масарік Русинам на тій стрічі пообіцяв „*новну автономію*“ (Žatkovič 1921, 5). О границях Жатковіч повів, же „*границі будуть становлены так, же Русины будуть спокійны.*“ Можеме ся лем догадувати, же Масарік, обіцяючі Русинам автономію, выходив з предствы з року 1915, закы Жатковіч відів гарантовану спокійность Русинів тогды, кедь высше спомнянуты комітаты будуть частёв автономной Угрорусинії. То значить, же Масарік не зробив ніч про то, жебы Жатковічови обяснив свою представу. Стало ся так аж в році 1919 на паріжській міровій конференції.

Америцькы Русины на основі такого заключіння з порады у своїй пресі опубліковали Масарікове обіцяня і зачали інтензивну кампань меджі крайнями за припоїня теріторії угорьскых Русинів к будучому чехо-словацькому штату. Америцька народна рада Угро-Русинів засідала 12. новембра 1918, жебы продіскутовала условія вступу до чехо-словацького штату. З дискусії была приятя резолюція, в котрій окрем іншого точно становили теріторію автономной Русинії: „*Жебы Угро-Русины з найшыршыма самосправныма компетенціями, як штат на федеративній базі, припоїли ся ід Чехословацькій демократічній републиці, за такого условія, же до нашой країны мусять належати вшыткы автохтонны угро-руськы комітаты (vsi originalno uhro-russki stolici – в ориґіналі, П. Ш.): Сніш, Шаріш, Земплін, Абауай, Гемер, Боршод, Унг, Уроча, Береґ і Мараморш*“ (Žatkovič 1921, 5) На другый день передав Жатковіч у Вашингтоні резолюцію Масарікови, котрый проявив радость з того, же з'єдночїня Русинів і Чехословаків до єдного штату так швыдко проходить. Додав, же все є то лем позиція Америцькой народной рады Угро-Русинів, котра бы могла быти на міровій конференції в Паріжі выставена похыбностям. Зато народна рада зачала організувати плебісцит меджі америцькыма Русинами, в котрім ся мали высловити за котрым штатоправным рішінём стоять.

В плебісциті зробленім з цілём здобыти одповідь америцькых Русинів на вопрос, як рішати штатоправны вопросы Русинії, ся высловило 1113 делегатів. З них за припоїня к ЧСР голосовало 732 (66,42%), за припоїня к Українській републиці 320 (28,13%), за незалежность 27 (2,43%), за споїня з галічскыма і буковиньскыма Русинами 13 (1,18%), за споїня з Росціёв 10 (0,9%), за припоїня к Мадярьску 9 (0,81%) делегатів а за споїня з Галічов 1 делеґат (Позерай: Žatkovič 1921, 6; Šandor 1992, 204-205; Danko 1993, 178).

Плебісцит, хоць не репрезентовав волю вшыткых Ру-

синів США, і так указовав релативно репрезентативный погляд на будучность Русинів дома. 66,42% делегатів, котры были за чехо-словацькый штат, дало далшым активітам Г. І. Жатковича на хосен Чехо-Словацькой алтернативы легітимный характер.

Русины на домашній території ся к Чехо-Словакії голосили тыж аж як іншы штатотворны алтернативы одпали. І в їх припадї доходило односно територіальных претензій к незгодам. Притім обидва боки были приправлены тому другому дати максімальный простор і добры условия про їх народотворны активіты і завершіня етноідентіфікационного процесу кедь Русины або Словаки ся стануть частёв штату того другого.

В русиньскім контексті ся чехо-словацька алтернатива обявила лем в представах пряшівской Карпаторуськой народной рады, што было і безпосереднёв реакціёв на процессы, котры навколо нёй главно в януарі 1919 проходили. 11. януара 1919 таке рішіня передав Ваврови Шробарови, уповномоченому міністрови про справу Словакії, председа Карпаторуськой народной рады Антоній Бескид.

Рік 1919 і припоїня Підкарпатьской Руси к Чехословакії

Рік 1919 ся про Европу і про утискованы народы бывшой австро-угорьской монархії зачав надійно. Паріжска мірова конференція, котра ся зачала в януарі 1919, підпорила взник тзв. наступницькых штатів намісто утриманя інтегріты монархії, і на основі міровых договорів (Версайскый, Сенжерменьскый і Тріаноньскый) становила їх границі. Тот процес ся дотуляв Чехословакії а з нёв і вшыткых народностей, котры ся ставали ей обчанами, то значить і Русинів.

Од зачатку міровой конференції приправлєвала чехо-словацька делегація окрема іншого і основны матеріалы на припоїня територій заселены Русинами к чехословацькому штату. Але не ішло ту о територію северовыходной Словакії – о северны части Спішской, Шарішской і Земплінской жупы, котры были до Чехословакії заділены як інтегрална часть Словакії, але о територію пізнійшой Підкарпатьской Руси – то значить о Ужску, Бережску, Угочску жупу і часть Мараморошской і Бач-бодрожской жупы.

Репрезентант Русинів северовыходной Словакії і председа Карпаторуськой народной рады Антоній Бескид, по приходї до Паріжа, де одышов з ініціативы Вавра Шробара і з повірінём чехословацькой влады і президента Т. Г. Масаріка, в мені русиньского жытельства мав высловити ёго волю жыти в ЧСР. Подобну задачу мав Г. Жаткович, котрый зачленіня території Русинів до нового штату підпорив у мені америцькых Русинів. 13. фебруара 1919 створили тзв. Руську (Русиньску) комісію, котра уж выступала в мені вшыткых Русинів. Обидвоме представителі Русинів передали К. Крамаржови і Е. Бенешови резултаты плебісциту америцькых Русинів, протокол пряшівской Карпаторуськой народной рады із 7. 1. 1919 і копію меморандума сваяльської Руськой народной рады, котрыма доказовали інтерес Русинів о зачленіня до ЧСР. Е. Бенеш тоты документы предложыв Найвысшій радї.

Зачленіня території Русинів підпорив 27. фебруара 1919 Американ Чарлс Сеймур, історик і председа австро-угорьского одділїня америцькой міровой комісії з

аргументом, же кедь то так хотять самы Русины, то США не має ід тому ниякы претензії.

Но в Празї іщі было побоёваня з позиції далшых русиньскых представителів к чехо-словацькій алтернативі. Зато Т. Г. Масарік радив Жатковичови іти до Пряшова і Ужгорода, стрітити ся з домашніма русиньскыма представителями і підпорити їх позицію за ЧСР. В марцу 1919 ім Г. І. Жаткович представив позицію америцькых Русинів к ЧСР і здобыв їх згоду, жебы в Паріжу зробив далшы крокы на зачленіня їх території до Чехословакії.

Выголошіня Мадярьской републікы рад (МРР) в марцу 1919 і наслідна трансформація русиньской території, котра іщі все была під мадярьсков справов, на територію МРР, хоць під титулом автономной Руськой країны, ускорило рішіня трёх найвпливнишых руськых народных рад офіціально підпорити чехословацьку алтернативу. Стало ся так 8. мая 1919 в Ужгороді, котрый у тім часі був уж обсаджены чехословацькым войском. На сполочнім заїданю ужгородьской, пряшівской і хустьской руськой народной рады была створена Централна руська народна рада, котра ся высловила за ЧСР а свій програм сформуловала в 14-ёх пунктах. Їх автором був Г. І. Жаткович. ЦРНР в єднім із пунктів жадала, жебы ся новий штат называв *Чесько-словацько-руська републіка*, в далшых зась Русины жадали автономный статус Підкарпатьской Руси і ясне становлїня ей западной границі із Словакіёв; жебы Підкарпатьска Русь была справована міністром, котрого бы меновав президент; окрема заграничной політики, фінанцій і обраны мала вшытка законодарна і екекутивна міць належати містным автономным органам; у спорных вопросах меджі ЧСР і Підкарпатьсков Русёв мала вирішовати Сполочность народів (Švorc 2007, 54-55).

Вирішіня о припоїню к ЧСР тлумачіла 112-членна делегація ЦРНР 23. мая 1919 в Празї міністрови внуторных діл А. Швеглови і президентови Масарікови. Так ся выповнило єдно з условий Т. Г. Масаріка, жебы ся за припоїня територій заселены Русинами к Чехословакії офіціально высловили і самы Русины. Фактом є, же процес формования повойновых штатів, то значить і Чехословакії з територіёв Підкарпатьской Руси, був уже на міровій конференції в кулоарах одобрены, а формално ся так стало якраз 23. мая 1919, коли Рада міністрів заграничных діл на конференції прияла пропозицію Е. Бенеша припоїти Підкарпатьску Русь к Чехословакії як ей автономну територію.

Чехословацька влада потім зробила першы крокы, жебы ся пропозиція стала і реалітов. В місяцях май - юл 1919 припоїня Підкарпатьской Руси к ЧСР іщі компліковала екзістенція Мадярьской републікы рад на території Підкарпатьской Руси, но і обсаджіня ей южной і выходной части румуньскым войском. По падї МРР і діскусіях з Румуніёв была територія Підкарпатьской Руси поступно обсаджована чехословацькым войском а до платности ся ту дістала і чехословацька легіслатива. Про територію Підкарпатьской Руси був выменованый адміністратор, котрым ся став Ян Брейха, який адміністровав Цівілну справу Підкарпатьской Руси, а влада выменовала *Дочасну директорію автономной Підкарпатьской Руси* (Др. Грігорій Жаткович, Августин Волошин, Др. Юлій Брацайко, Др. Евген Тороньскый, Др. Юлій Гаджега) як poradный орган.

10. септембра 1919 був в Сен-Жермен ен Лай підписаний міровий договір з Австрією а його частів ся став і мінорітний договір, подля котрого была Підкарпатська Русь праволатно причленена к Чехословачії.

Підкарпатська Русь по зачленію до ЧСР забрала 12 656 км² і 587 сел з 599 808 жытелями. З них 372 884 належало ід руській (русиньській і українській) народности, 102 144 ід мадьярській, 80 059 ід жидівській, 19 737 ід чехословацькій (словацькій і чеській), 297 ід польській а 10 460 ід німецькій народности (Švorc 2007, 59).

Ціль припоіти Підкарпатську Русь к Чехословачії ся де

Література

- Danko, O., 1993. Rol' zakarpatskoj emigracii v SŠA u vyrišenni doli Zakarpattá v 1918 - 1919 rokach. *Ukrajinski Karpaty*. Chymynec, J., 1983. *Moji sposterežennja iz Zakarpattá*. New York. Kappeler, A., 1994. *Kleine Geschichte der Ukraine*. München. Kucík, Š. & Švorc, P., 2014. Česko-slovenský zahraničný odboj v USA (1914 - 1918) - slovenský pohľad. In: *Slovenské a české krajanské hnutie v USA (do roku 1918)*. Prešov: UNIVERSUM. Magocsi, P. R., 1994. *Rusíni na Slovensku*. Prešov: Rusínska obroda. Magocsi, P. R., 1999. *Of the Making of Nationalities There is No End. Volume One: Carpatho-Rusyns in Europe and North America*. Carpatho-Rusyns in Europe and North America ed. New York: Columbia University Press. Magočij, P. R., 2006. *Narod nizvidky. Iljistrovana istorija karpatorusyniv*. Užgorod: Vydavnictvo V. Pad'jaka. Polonska-Vasylenko, N., 1988. *Geschichte der Ukraine. Von den Anfänge bis 1923*. München. Pop, I., 2005. *Dějiny Podkarpatské Rusi v datech*. Praha: Libri. Šandor, V., 1992. *Zakarpattá. Istoryčno pravnyj narys vid IX. st. do 1920*. New York.

іуре зреалізовав і з меджінародно-правного аспекту, но русиньска репрезентація не была спокійна. Усвідомила собі, же бівша часть їх жадостей не была зреалізована так, як собі то представлєвали. Ішло главно о западну граніцю із Словакією, котра мала характер крайньской граніці. Хоць становлена была як дочасна, но тота „дочасность“ ся утримовала в принципі цілий меджівойновий період, в котрім ся не реалізовала ані фактична автономія Підкарпатської Руси. То був еден з найважніших факторів, детермінуючих спокійность ці неспокійность Русинів з їх статусом в ЧСР.

Švorc, P., 1991. *Zrod republiky (Dobové dokumenty, spomienky a stanoviská 1914 - 1918)*. Košice: Slovo.

Švorc, P., 1996. *Zaklata krajina. Podkarpatská Rus 1918 - 1964*. Prešov: UNIVERSUM.

Švorc, P., 1999. Štátotvorné predstavy a snahy stredoeurópskych národov a realita po skončení prvej svetovej vojny (1918 - 1919). In: *Stredoeurópske národy na križovatkách novodobých dejín 1848 - 1918*. Prešov - Bratislava - Wien: UNIVERSUM.

Švorc, P., 2003. *Krajinská hranica medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou (1919 - 1939)*. Prešov: UNIVERSUM.

Švorc, P., 2007. *Zakletá zem. Podkarpatská Rus 1918 - 1946*. Praha: Lidové noviny.

Švorc, P., 2012. Prešov v prevrate 1918 - 1919 a po ňom. In: *Veľká doba a jej dôsledky. Prešov v 20. rokoch 20. storočia*. Prešov: FF PU.

Tvoridlo, M., 1922. Z krásnych dní na Podkarpattú. *Narodnyj kalendar tovarystva Prosvyta na zvyčajnyj rok 1923*.

VHA fond P. R., k. N. 1, R. 245, 1918 - 1920. *Memorandum from the America Nacional Council of Uhro-Rusins, to his Excellency WOODROW WILSON, president of the United States of America*, Praha: Vojenský historický archiv (VHA).

Жебы слова новой президентки не зістали лем передволебнов фразов

Кампань не президента Словацької републіки сьме слідовали уважно, а іщі веце сьме чекали на момент, ці ся дакотрый із кандидатів поставить на сторону акцентования і реалізації прав народностных меншын. Стало ся так. А то у выступлїню Зузаны Чапутовой перед вольбами президента, як і по ей зволїню. Вірїме, же то не будуть лем порожні слова...

Пані Чапутова бы сі мала увідомити, же ей спомянутя сі на народностны меншыны, то є добра річ, але треба в будучности з ей боку помочі розвитку народностных меншын, бо їх представителі были таксамо ей волителями. А як ся о вшыткы свої овечкы старать церьков, мала бы ся старати і нова президентка о вшыткых жытелїв державы.

На Словакії є узнаных 13 народностных меншын, з того лем дві суть бездержавны – ромска і русиньска. Праві зато якраз тым мало бы ся дістати шпеціальной помочі і підпоры. **-аз-**

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, лем.фм

Л. Буковський: „Президент державы бы ся веце мав занимати народностныма меншынами.“

Од будучого президента державы, котрым по другім колі президентських волеб на Словакїї, яке проходило 30-го марца 2019-го, стала ся Зузана Чапутова, очекує уповномочений влады Словацькой републікы про народностны меншыны Ласло Буковський (на фотці), же ся буде веце занимати вопросами народностных меншын.

Інформовала о тім словацька пресаген-тура SITA. Меншынова політика подля слов Буковського належить к фунда-ментам демократічної сістемы.

Є потребна комунікація з меншынами

„Меншынова політика є фундаментом демократічної сістемы. Но к досягнутю того ціля є потребна регулярна комунікація, але і одборник в тімі президента ці президенткы, котрый бы сістематічно обертав позорность на потреби і проблемы народностных меншын,“ повів про агентуру уповномочений.

Буковський підкреслив, же в минуло-сти ся не zorganizовала ани єдна стріча президента із уповномоченым про народностны меншыны. Окрем іншого, очекує, же у своїх приговорах і в справі о ставі републікы, котру чітає президент перед парламентом, не забуде нова президентка припомяти і народно-стны меншыны.

В кампані ся меншыны рїшали аж перед другим колом

В кампані, котра проходила перед першым колом, пре-зідентськы кандідати ся занимали розлічныма темами, но меншынам ся подля слов Буковського позорности не діставало.

„О потребах народностных меншын і етнічных груп ніч не зазвучало. Як кебы народностны меншыны не

мали свої оправданы пожадавкы, подобно як іншы меншыны. Єм радый, же перед другим коло выборов ся сітуація змінила, обидвоми кандідаты підкреслили вклад народностных меншын про Словакію і обі-цяли, же ся будуть веце інтересовати їх актуалныма проблемами,“ конштатовав уповномочений.

Єдночасно вітатъ факт, же народност-ны меншыны, аж на дакотры выняткы, не были негатівным елементом кампанї. „Такзвана мадярьска карта не грала жад-ну роль. Довгодобым цілём є, жебы ся на членів народностных меншын не позерало як на чуджінців, але як на рівноправ-ных обчанів Словацькой републікы,“ повів Буковський.

Чапутова подяковала в языках меншын

На Словакїї є узнаных тринадцять народностных мен-шын. Меджі штири найвекшы за остатнім списованём населїня, котре проходило у 2011-ім році, належать ма-дярьска, ромска, русиньска і чеська меншына.

Якраз в тых языках (самособов і в словацькім), подя-ковала за голосованя на своїм першім брифінгу по публі-кованю іщі неофіціалных резултатів в ночі зо суботы на неділю новозволена президентка Словацькой републікы Зузана Чапутова. Было то першый раз в історїї Сло-вакїї, же новозволена глава державы дяковала і в языках народностных меншын. Єднако зробила і на своїм профілі на сіті Facebook по першім колі волеб.

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, лем.фм

Новела закона о желізнїцях зебезпечує веце русиньских табліць на желізнїці

5-го фебруара 2018-го року Народна рада Словацькой републікы схвалила новелу зако-на о желізнїцях, котра переберать европскы інштрукції о желізнїчнім транспортї. Новела, окрем того, розшырює і двойязычность на желізнїці.

„Парламент схвалив нову верзію закона о желізнїцях, котрый уможнює означїня і желізнїчных заставок в языку народностной меншыны. Новелїзація із ділні мї-ністра транспорту Ершека завершить процес означїня желізнїчных штацій і заставок од Великого Бєлу аж по Меджїлабірці,“ написав на свій офіціалный профілі на сіті Facebook Ласло Буковський, уповномочений влады Сло-вацькой републікы про народностны меншыны і етніч-ны группы.

Штації вже од 2017-го року

Вже у 2017-ім році Міністерство транспорту і будованя Словацькой републікы, котре веде Арпад Ершек із коа-лічної партїї Most-Híd, запровадило до практикы пункт, котрый ся находив і в Програмівім выголошіню влады Словацькой републікы по парламентных выборах у 2016-ім році. Влада ся тогды завязала, же вирішить к спокойности меншын довгы рокы нерїшану пробле-му двойязычного означїня желізнїчных штацій, де

жые над 20 процент жытелів, котры суть членами дакотрой із державов узнаных народностных меншын.

Но табліці в языку народностных меншын ся тогды до-туляли лем желізничных штацій. Класічны малы заставкы на селах зістали лем в языку словацькім. Русины так тогды здобыли лем єдну табліцю, на желізничній штаціі в Меджілабірцях.

Кількість є обмежена законзервованым ставом

По новому будуть двойязычны табліці і на заставках. Кількість означеных желізничных заставок в русиньскім языку обмежують два факты. По перше, окресы Свідник, Стропків не мають нияку желізницю. В окресках Снина, Гуменне, Бардеєв, хоць желізниця є, но не іде через русиньскы села і в споминаных окресных містах ся не голосить ід русиньскій народностній меншынї над 20 процент жытелів, жебы там была означена штація і по русиньскы.

По друге, двойязычне означованя іщі все іде за переписом із 2001-го року. Уже днесь бы Русины мали омного веце означїнь і на зачатку і кінцю сел, як є тому днесь, но новы чїсла з переписів ся будуть брати до увагы аж по році 2021 і затля зіставать законзервованый став сперед помалы 20-їх років. Но єдночасно треба спомянути і то, же по році 2021 буде стачїти на двойязычне означїня, жебы жыло в селї або в місті 15 процент жытелів, котры ся приголосять к народностній меншынї, што знова поможе і русиньскым селам.

Русиньскы заставкы главні в окресї Меджілабірці

Наперек споминаным фактам і на русиньскых селах прибудуть теперь, або найпізніше по році 2021 двойязычны табліці на желізничных заставках.

Уж теперь можеме повісти, же русиньскы означїня будуть мати заставкы на трасї Гуменне – Меджілабірці. Конкретно піде о желізничны заставкы Нижні Чабины, Вышні Чабины, Суків, Монастырь (заставка в Краснім Бродї), Красный Брїд. Місто Меджілабірці вже таблічку як желізнична штація має, прибуде таблічка на заставці Меджілабірці – Місто. По році 2021 бы мали быти таблічки із 2011-го року іщі в Радвани над Лабірцєм і Волїці. Покля бы ся в Полатї перед Лупківскым тунелом обновила заставка, русиньске означїня бы мало і того село. Моментално там унікатно перейде накладный влак, особны влакы там із Польщі до Меджілаборець ходять почас лїтнїей туристїчной сезоны, но в Полатї не стоять. Іншак ся предметна желізниця не хоснує.

Подля мапы словацькых желізниць бы по 2021-ім році могли прибыти і двї заставкы з русиньскым означїнем в окресї Стара Любовня. Тоты заставкы бы могли быти в Чїрчі і в Орлові. Покля Чїрч є за дотеперїшніма результатами ясным кандїдатом на русиньску таблічку на желізницї, в Орлові будеме мусити чекати на резултаты слїдуячого перепису.

Тг.Лїц., о. Франтішек КРАЙНЯК, Грекокатолицька парохія Камюнка (Словакія)

Русиньскый літургічний язык в практиці Церькви

Abstrakt Príspevok analyzuje možné príčiny, prečo sa dodnes vo väčšej miere nepoužívajú pri bohoslužbách v rusínskych obciach cirkevné texty, preložené do rusínskeho jazyka.

Тема реферату передзвістує, же буде мати практичний характер. Реферат мапує, яка є тогочасна сітуація в практикованю русиньского языка в релїгійнім жывотї Церькви.

Зачну конкретным прикладом: Писав ся рік 1994.

В пореволучній евфорїї єден священик на одпустї при монастырю в Краснім Бродї вегементно проголосив, же не мать ціну перекладати богослужебны тексты з церьковнославянського языка до языка русиньского, бо о 10 років буде уж вшытко по словацькы. Од того часу перешли 23 роки а церьковнославянський язык жые на наших парохїях дотеперь. Хоць з боку словацькы орьєнтованых священиків є велике намаганя запроваджати до богослужїнь словацькый літургічний язык, літургію собі люде хранять, а зміну не хотять. Можеме повісти, же од р. 1968 сьме доднесь не зазнали нияку спонтанну словакізацію в наших русиньскых церьквах. Кажда проба завести літургічний словацькый язык выкликала жалостный крик і протест народа. То є ясный сігнал на задуманя ся компетентных особ чом то є так і што з тым.

Бо так, як силована молитва не іде до неба, так і насильна словакізація не принесе Церькви благодатны плоды.

Рїшіня є прости: Дати простор і русиньскому літургічному языку по наших русиньскых селах і в містах. А можу такой одповісти і чом. При практикованю русиньского языка в молитвах, псалмах, стихїрах ці читанях зо

Святого писма, 99 % русиньскых віруючїх спонтанно приймають русиньскый язык. Є то зато, бо богослужїням в своїм материньскім языку цалком розумлять, а тота зміна їм не нивочїть народну ідентїту, як ся то ставать при запроваджаню словацького языка.

Мої слова можуть потвердити вшыткы отцїве духовны, котры суть отворены русиньскому языку і запроваджують го до релїгійного жывота своїх вірників.

Русиньскы переклады ся роблять од року 1981. Готовы суть: Тайны - Крещїня, Міропомазаня, Манжелство, таксамо Свячїня воды, свічок, пасхы, а тыж і Євангелїя і Апостолы на недїлі і свята цілого року, Недїльна вечурня, Погрїб віруючїх, Літургія оперед посвяченых дарів, Літургія Йоана Златоустого. Комлетный є уж і переклад цілого Святого писма Нового завїта, повных 27 книг. Кедь ся діло доповнить потребными позначками, до двох років бы міг быти Новый завїт книжно выданный. Ани не треба розоберати, який теологічний і пасторачный розмір мать того діло в русиньскім языку на полі катехетїчнїм і літургічнїм, но і філологічнїм, културнїм і народнїм.

До жывота віруючїх ся літургічний русиньскый язык вношать пасівно і актївно. Пасівно тогды, кедь народ лем слухать з уст священика русиньске слово при проповідях, молитвах, ці читаню Євангелїя. І того не є на шкоду, бо люде спознавають свій кодїфікованный язык, обогачують ся богатством русиньскых слов, освоюють

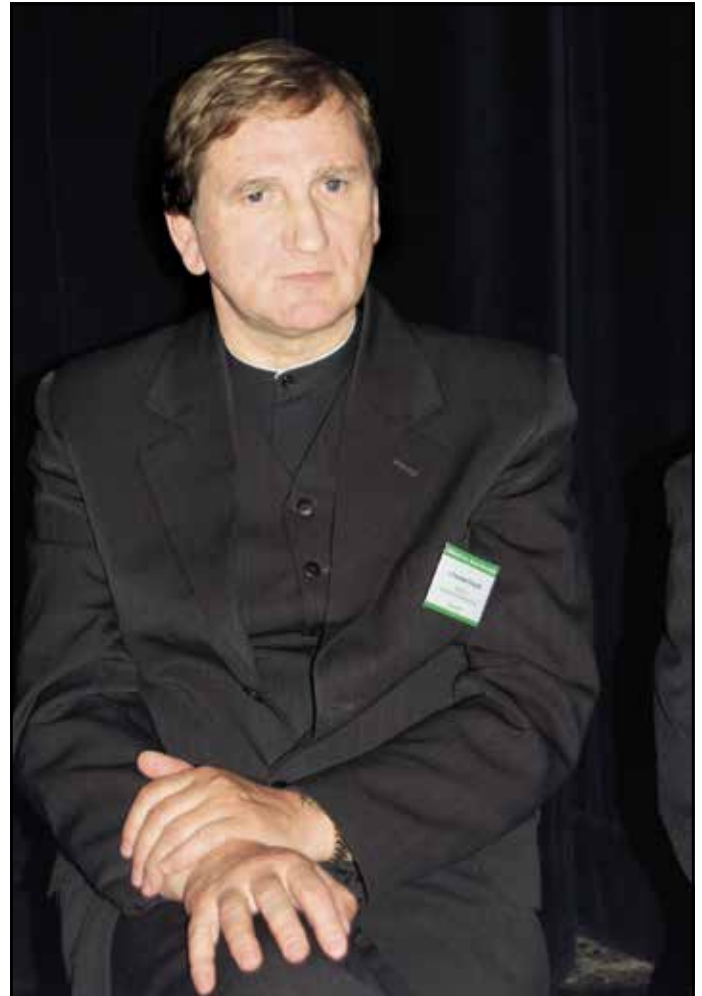
собі теологічну русинську термінологію, привикають на новотвары. Активна форма освоєвання собі русинського літургічного языка є така, кедь і люде самы співають богослужіння і высловлюють кодифікованы слова своїма устами. Ту ся найвеце научать літературный язык і найдуть в нїм залюбління. В практиці то видиме найвеце при Недільній вечурни, Літургії оперед посвяченых дарів і Погробі віруючих. Научіти ся богослужіння по русиньскы не є проблем ани про дітей, ани про молодеж, ани про середню ці найстаршу генерацію. Нераз чуєме філософованя песімістів, же стара генерація дожыє в церьковно-славянськым языку, а молода перейде на словацькый літургічний язык. Русиньска пасторачна практика свідчить о тім, же русиньскый язык є приятелный про вшыткы генерації. Самособов, треба ся го тыж учіти як каждый літературный язык.

Є переложене вшытко, што звычайный церьковный живот потребує од крещіння аж по погріб. Переклады суть зроблены, но можности їх розвиваня суть іщі все недостаточны. На Словакії не є офіціално установлена ани една русиньска парохія з русиньскым літургічным языком. Можеме то прирівнати ку сітуації в русиньскім школстві: Учебныкы про школярів суть до каждой класы, лем школы не суть. Прічина? Не є інтерес родічів. В Церькви є дакус інша сітуація. Кажде місто, де жыють Русины, бы могло мати свою парохію, бо інтерес віруючих од молодых по старых є великий. Охота не є з боку церьковной верхности.

На русиньскы переклады, хоць і они істо не суть доконаны, можеме быти горды. Уж лем зато, же суть роблены з церьковнославянських книг і не порушують кірілометодійску традицію і спірітуаліту. Іде о того, же Кіріл і Методій, а потім їх ученикы переложыли Святе писмо з Грецького языка до языка славянського. Тот переклад перешов до сфери обрядовой, што значить, же речіння Святого писма точно перешли до Літургії, Утрені, Вечурні, Тайн, Благословлїнь і посвячїнь, Погробу, Акафств, Молебєнів і так далше. Тото сьме дотримали і мы, в русиньскых перекладах. Меджі текстами Святого писма і текстами Богослужїнь є злагода. Поясню о што іде. Словацькы грекокатолики перевзяли ціле Святе писмо од римокатоликів, котрых переклад є зроблений з латиньской Вулгаты од святого Єронїма. Тот переклад выдав *Spolok sv. Vojtecha v Trnave*, найновше выданя є з року 1996. Словацькы грекокатолики тоды не переложыли Святе писмо з церьковно-славянського языка, або Грецького языка до словацького, но прияли готове словацьке - римокатолицьке. Но старославянськы богослужіння, котры были в давных часах зроблену з Грецькых орігіналів, од літургії аж по молебєны, Словацци перекладають уж в своїй режії, меджі іншым і речіння Святого писма. Так видиме незлагоду меджі текстами. Найвеце то видно в Псалмах. Наприклад, в погробі, Псалм 118,73: *Руці твої сотворісті мя і создасті мя: вразумі мя, і научуся заповідем твоїм (церьк.слав.)*

Русиньскый переклад: *Твої руки ня сотворили і вытворили, поуч ня а порозумлю твоїм заповідям.* Словацькый римокатолицькый переклад: *Tvoje ruky ma utvorili a stvárnil. Daj mi chápravost' a osvojím si tvoju náuku.*

Словацькый Грекокатолицькый переклад: *Ruky*

• Автор статї і активный перекладатель церьковных книг із церьковно-славянського языка до русиньского літературного языка на Словакії – ТзЛиц., о. Франтішек Крайняк.

Фото: А. З.

tvoje ma stvorili a učinili. Pouč ma, aby som sa naučil твоїм prikázaniam.

Ту ясно видно, же богослужєбный текст є іншый як, текст Святого писма.

Православна церьков на Словакії выдала в р. 2013 в словацькым языку Євангелїарь, то значить вшыткы штири Євангелїя на літургічне чїтаня. Переклад не є роблений прямо з церьковно-славянського языка, но з чеського перекладу Нового завїта, котрый був зроблений в 1897 р. з церьковнославянського языка до чеського языка і выданий в Петроградї про Волинських Чехів.

Хоць є то переклад з перекладу, мать дотриману кірілометодійску традицію.

Переберанєм чуджого ся тратить наша спірітуалїта і орігіналїта. А тыж і релїгїйно-културне богатство нашого народа.

Знам, же перекладати церьковнославянськы тексты не є легка річ, а і в наших русиньскых перекладах бы ся наїсто іщі дашто дало выліпшыти. Хочу тым лем підкреслити того, же маме переложєный цілый Новый завїт, за котрый ся не мусиме ганьбити, котрый выходить з нашой церьковной традиції і спірітуалїты, котрый є діло Русинів а є даром од Бога. Маме переложєны богослужєбны тексты, котры суть языково красны і співавы, котры народ приїмать а не

нивочать му ідентіту, праві наспак, ідентіту му зміцнюють. Є лем на нас, жебы сьме за того діло заставали, боёвали, запроваждали го в церьковнім жывоы і далше, а крок за кроком го теологічно і языково розвивали.

Не могу обыйти ани тему іщі все великой народно-стной закомплексованости наших людей, бо она про-ростать і до церьковной сфери.

При нашім намаганю сохранили языкове релігійне богатство Русинів видиме, же найвекша причіна словакізації обрядів не є зрозумілость ці незрозумілость богослужебного языка, бо тот ся дасть научити, але народностный комплекс. Кедь іщі не были переклады до русиньского языка, та сімпазитанты словацького языка спомеджі Русинів аргументовали тым, же церьковнославянський язык є незрозумілий, а зато народ духовно пропадаты. Днесь, кедь уж маме русиньскы переклады, котрым люде розумлять, ся выявлять, же найвекшый проблем є в языковій і народностній закомплексованости. Села страчають народну гордость. Родічі переставають бісідовати зо своїма дітми своїм материньским языком. Ганьблять ся за нёго. Найвече то

видно при мішаных манжелствах. Стачіть наприклад, же кедь молоды крестяць дїтинку, а єден з манжелів є Словак, уж ся му хочять приспособити одправов в словацькім языку. Тото саме видно і при вінчанках, погробах ці інших торжествах. Зато і священники - словаки, кедь прийдуть на русиньске село а відяць тоту закомплексованость і боязливость людей, сміло запроваджують словацькый літургічний язык. А так є то і в цивільній сфері, од школы аж по пошту.

Є потребне, жебы русиньскы медіи часто і ясно поуказовали на тот проблем і піднимали народну і релігійну гордость наших людей. Найвече заберать, кедь визначны особности культурного ці сполоченьского жывота ся сміло голосять ку Русинам і пояснюють народу прошто.

Спомянув єм переклад Нового завіта. Вірю, же нашы медіи як Інфо Русин, Русин, Розглас, Телевізія і Театер го будуть хосновати, а не будуть выбрабляти властны варианты. Русиньскы церьковны переклады, то релігійне, языкове, культурне і народне богатство нашого народа. Є то орігіналне інтелектуалне діло нашой інтелігенції. Вірю, же ся стане і орігіналнов практиков нашого народа.

Др. Маріанна ЛЯВИНЕЦ-УГРИН, ПгД., Будапештська універзіта Лоранда Етвеша, Інштїтут славянської і балтійской філології (Мадярія)

К ВОРОСУ ИЗГЛЯДОВАНИЯ ИСТОРИИ ЛЕКСИКОГРАФИИ РУСИНСЬКОГО ЯЗЫКА

ABSTRACT The article is devoted to the history of the development of the Rusyn lexicography (in a broad sense) in different countries. It enriches the already achieved results in the field. The article informs about works of Hungarian researchers, as well as the latest dictionaries of the South Rusyn and Carpathian Rusyn variants of the Rusyn language. / Дана статя є провбов охопити исторію лексикографії русиньского языка у широкому розумені понятия русиньскый язык, а то значить як совокупность рузнородных діалектных и літературно-языковых вытворув, котрі бытовали, вадь бытують межи Русинами як на прастарых землях, так и за їх гатарами у раёнах компактного обывованя русиньской народности.

Які словники мож раховати, вадь прирахововати ид русиньским словникам?

У широкому розумені, за ознаку маеме узяти вшыткі такі глосарії и словники, котрі створили ся у вшелиякі историчні (політичні) часы у фактично єдній державі подля народа на освоїня рудного (літературного вадь писемного) языка. У сёму розумені у сесь шор входять лексиконы и словники не лем из лексиков «чисто» русиньского (народного) языка, айбо и такі, котрі содержат шор таких словниковых статей, котрі удтворюють сочасну лексику того историчного (політичного) періода, коли ся зьявив словник, не позераючи на вто, же їх не мож прираховати ид «чисто» русиньским лексиконам. У майузькому розумені, русиньскыма словниками треба раховати тоті словники, котрі ся зьявили в процесі кодифікації свого варианта русиньского літературного (писемного) языка у вшелиякых державах. Завто майголовныма факторами у припаді розуменя понятия русиньскый словник, являють ся историчный період, часовый простур и географічне положеня. Из того ся удливать, же исторію русиньской лексикографії мож поділити на два великих етапа:

1. од первой половкы XIX стороча до конца XX стороча
2. од конца XX стороча до зачатка XXI стороча.

Причому первый этап має ся трактовати у майширшому поняті, а другий – у майузькому, што у сёму припаді значить, же говорить ся о выимно русиньских словниках вшелиякых

(як южно-, так и карпаторусиньских) вариантів русиньского языка.

На первому етапі ид русиньским словникам мож прираховати глосарії из церьковнославянськов лексиков, котрі ся зьявили на историчній Отцюзнині, де обывовали Русины. Перві знамості о провбах створёваня русиньского словника відомі из изгядовань Ю. М Сака, из котрых мож дознати ся, же на зачатку 1840 рока сященик П. Медвецкый дав на розбераня консисторії Мукачовской епархії брожуру складеного ним словника діля читаня літургічных книг. Айбо, М. Лучкай не утвердив сесь матеріал и сам ся узав за роботу над словником, под назвов *Роздуми про укладання та видання товариством священників Мукачівської епархії русько-латиньско-угорьско-німецького словника на основі священних та літургічных книг* (Переклад з латиньского Ю. Сака). У позаставленум рукописі на латиньскому языку М. Лучкай упоминать ушыткі знамі на тот час словники и приходить ид выводу, што не є сенса складати новый словник, подобный уже ествуючим. У резултаті, М. Лучкай предклав, ош в Угорській Руси треба выдати «руській» словник, котрый охоплёвав бы не лем церьковну лексику, айбо и простонародну. Фрагменты оригінала рукописа словника М. Лучкая находят ся у бібліотеці Ужгородської універзіты (Лизанець 1989: 9–10).¹ Другым словником, котрый у широкому розумені мож прираховати ид русиньским, то є *Словарь къ*

(Продовжєня на 21. стор.)

ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2019 ч. 3

Дорогы читателі,

кінцём школьскога рока ся каждому родічови зачінать тискати на розум завзята думка: што із дїтваком, кедь ся му скончіть школа? Тадь я мушу ходити до работы, не можу собі тоту малу налпу на шыю завісити. Бабка уж руками заламує, ламентує, же од минулого літа пів загороды іщі не доросло од того інциденту з бензином, а дїдко... но, тот як учув новину о концю школьскога рока, запер ся на під і уж не вышов... Бабка гварить, же послїдній раз, што го перед тыжднём відїла, сплїтав дашто о концю світа.

Мої мілы читателі, вопрос є то дуже комплікованый, але не страчайте волося і надїй! Є ту третя тогорочна рубріка Поздравлїня Русинів, котра забавить Вашого дїтвака... ходем на пятнадцять минут. Як перша спробує упрямити дїтвакову позорность **Людміла Шандалова** на стишкы з ей минулорочной книжкы. Як ся кліче тота книжка? Но, кебы ем Вам то повів, так ани бы сьте не вірили...

Здатно їй секундує і писателька **Гелена Гіцова-Міцовчінова** з віршиками споза капуркы. І наконець, по довгім і тяжкім дню є ту балзам на нервы про родічів – про потїху душы унавенного родіча ем нарихтовав стишкы **Миколая Коневала** і **Мілана Гая**, котры звучать з честного русиньскога серця. А наконець нукам другу половину Покустового горнятка од **Марії Мальцовксой**. Жычу Вам приємне читаня.

Мгр. Міхал ПАВЛІЧ, ПгД., Пряшівска універзіта в Пряшові,
Центер языків і культур народностных меншын, Інштїтут русиньскога языка і культуры

Людміла ШАНДАЛОВА

Ани бы сьте не вірили

Тучнякы

Низко сонечко стояло,
тепло на світ выдавало.
На просторах Антаркіды
спроваджало новы слїды.

Тучнякы ся стягвали,
ани куфры не побрали.
Непотребны суть їм в краю
де притулок сі глядають.

Думали, же підуть влаком,
може лодёв, накладяком.
Но наконець так помалы
роблять крочкы цілком малы.

Колышуть ся з бока на бік,
далеко їх осуд завлїк.
Радують ся, же там, в цілі,
звиють гніздо в колонїї.

Тато буде дїтя грїти,
потім мама го кормити.

Выховають сі го тучне,
дакус міле, дакус глучне.

Дятель

Уж є ранко, ліс ся збудив.
На зеленім старім дубі
преголосоно клёпкать дятель:
„Пане дубе, як ся мате?“

Дуб зашумів, конарь схылив,
на листочках слызы были.

Ту го болить, там го коле,
ани му ніч невеселе.

„Дякую за опрошіня.
Скаржу ся лем на колїна.
Трапить мене біда така
– не знам збыти ся червяка!“

„Не бійте ся, пане дубе,
гварить дятель, „даяк буде!
Штудовав ем за доктора
– здрава буде ваша скоро!“

Клєпі-клєпі, доктор лічіть.
В серединї, ці на кінці
дерево поконтролює,
дуб му зато подякує:

„Ой, як добрі! Ой, як файно!
Уж мі так не было давно!
Златый, вера, ваш дзёбачік
– теперь жыти ся мі пачить.“

Тулень

Там де вода ладно шумить,
на берегу океана,
туленёви на розумї
ці днесь буде рыбка файна.

Перше ся кус повыгрівать
на северній плажі світа,
лемже довго не вытримать,
бо му думка барз допита.

Така треска, мням, середня,
або тучненька макрела,

не была бы нияк вредна,
як бы ся під баюс вплела.

Добрый бы був главач
мастный!

Ани следь не планый буде...
Жаден лов му не опасный,
кедь голоден брішок гуде.

Занурить ся так глубоко
тівко годен – метрів пять,
скерує плутвами боком,
а уж рыбку смачну мать!

Верблюд

Коли єден, коли суть два
– на хырбеті у верблюда.
Дахто думать, же ся горбить,
а то верблюд носить горбы.

Кромі того пє рад воду,
велє воды не на шкоду.
До засобы ю танкує,
як му треба, та схоснує.

В пустыни де автострады,
робить таксі кады-тады.
В закрутах є на позорі,
глядать обход на обзорі.

Кілометрів піде тристо,
а фурт видить пісок з піском.
Зунований з такой спрагы
не бірує довгы драгы.

Не есть того, хто бы додав
товар, што ся зове вода!
Тогды добрі воду мати,
на себе ся сполігати.

Панда

Не думайте, же то сранда,
же суть то нагоды,
розповім вам – така панда
міла од природы.

Біле лице, чорне око,
ухо таке саме.
Здогадайте, ці нароком
так намалёване?

Кажда панда народжена
в бамбусовім гаї
є красотов обдарена,
ани ся не таїть.

Манили ю за моделку,
же їй шансу дають.
Оне хоче лем фотелку
дома, у Кітаю.

Кебы дакусь похуділа,
лїнива не была,
на світових молах бы ся
уж переходила.

Тукан

Уж од рана тукан стукав,
же го болить штоська зднука.
Поїв дакы жабы з млакы,
не были му подля дякы.

Твердить, же він не лахватый!
Таке на нім не познати.
Але тота друга жаба,
была ёго хвілька слаба.

Стачіла му жаба єдна,
сама перша, величезна.
Кебы свій бріх добрі слухав,
теперь бы ту так не стукав.

Тай пробує пити воду,
не із жажды, не з голоду,
лем жебы му ліпше стало,
жабы добрі сполокало.

Хоботниця

Хоботниця парадниця
пришывала сі гомбічкы
терпезливо на чіжмічкы.

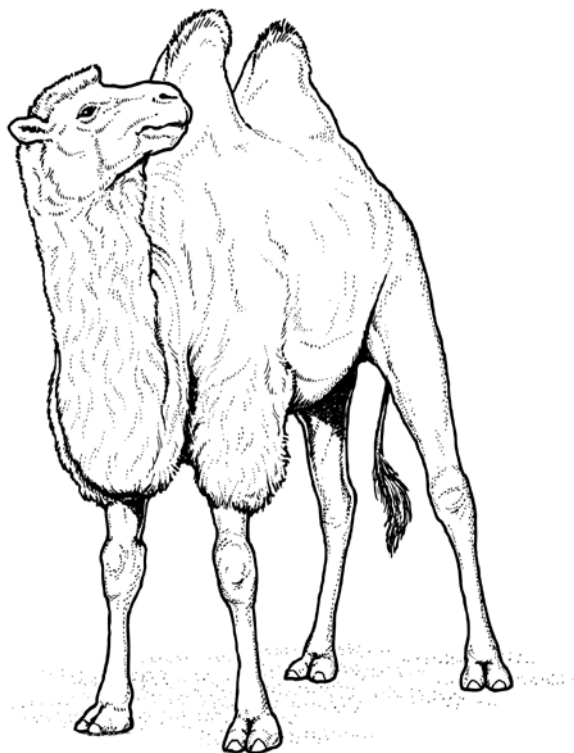
В морі жыла, там і шыла,
з понеділька до суботы
не одышла од роботы.

Раховала, жебы знала,
же їй треба до чіжмічок
тісяч пятьсто шість гомбічок.

Ту чіжмічкы на ножічкы
кажду єдну наздівала,
вшиткых вера вісем мала.

Тівко стачить. Їй ся пачить,
же шпацірку на дні моря
завидить їй каждая створа.

*(Людміла Шандалова: Ани бы
сьте не вірили, Свідник: тота
агентура, 2018, ІСБН 978-80-
972058-4-3, 64 с.)*

Гелена ГІЦОВА-МІЦОВЧИНОВА

За капурков

До села Русинів
привезли уж дары,
бо в русиньскых школах
ожывать букварик.

Радує ся отець
та і родна мати,
же азбуку знають
діти прочітати.

За нашов капурков
двір і загорода,
в саді малёвана
богата урода.

В дворі аж два псыкы
од радости брешуть,
козу і корову
выженуть на пашу.

В загородці грядкы
на них рівны рядкы,
бо там рознороды
ростуть камараткы.

Може мать і заяць
не раз на тім вину,
же там на морковку
скаче на гостину.

В загороді у скленіку
уж на грядці зеленіють
не ялинкы, але крячкы
на них вісять не бамбулі,
ани грачкы.

Ціле літо червеніють,
зрілы плоды
в них зернятка,
повно воды.

Што од мамкы
Любка дайкаты?
Тадь то смачна
парадайка.

Жыє дружно в загороді
фамелія дуже густа,
бо там росте із листочків
головата, зелененька
щавната капуста.

Не раз, не два перескочіть
з драгы через мостик
на гостину там із ліса
куртый білый хвостик.

Аж дванадцять сукень мала
і так ся нам не выдала.
Саме злато заблискало
на грядках у загородці
на єднім, на другім боці.

Очиска на нас катулять
золота бамбуля.
То із землі вылізла
в сукеньках цибуля.

Може мать петрушка
якысь новы трікы,
же уж розпустила
свої кучерикы.

Зато твоя скоро
Білесенька, біла,
бо ты в підземелі
сонце не віділа.

Не пожычіть фарбы,
з червеного ліця
бліденькій петрушці
морковка-сестріця.

Ты жыєш схована
у холоднім крыті,
в горячій поливці
можеш ся зогріти.

Робить мама в загороді
рівненькы рядочки,
бо там хоче посадити
днесь тверды кісточкы.

Може коло каждой ямки
сто раз ся помолять,
жебы з твердой рудой кісткы
выросла фасоля.

Ставлять нянько коло плота
із ліціны тычкы,
бо уж видно, же уж лізуть
із під землі ключкы.

У восени вызберати
понаглять ся мати,
як там збачіть на тых тычках
фасолю гомбаты.

Мала лодька не поплавать,
не є на ярочок
в каждой скорі є зашытых
може, сім діточок.

Уж сусідці моя мама
з радістёв ся хвалить,
же про внука і про внучку
смачный обід варить.

Же уж в нашій загородці
ожыла яружка,
де із дрібного зернятка
выросла петрушка.

Може там і єдна другій
не прорекла словка,
лем на світ ся позерала
на грядці морковка.

Сидять тихо в землі сестры
і голы і босы,
розпустили там зелены
кучерявы косы.

*(Гелена Гіцова-Міцовчінова:
За капурков, Меджілабірці:
Plačiareň svidnícka, 2018, ISBN
978-80-89755-64-6, 120 с.)*

Миколай КОНЕВАЛ

З русиньского сердця: Мої стишки

Підкарпатська Русь

Підкарпатська Русь
пам'ятай і не забудь.
Русином був твій прадід
і ты Русином будь.

Русинков была твоя баба,
міцна у вірі і не слаба.
одколи Карпаты Карпатами
вы все были Русинами.

Мінять ся владарі, державы,
не забудьте русиньской славы.
Што перебувала в Карпатах
про Русинів вічна і свята.

Мінять ся люде і граніці,
уж так то бывають в політіці.
Старе ся змінить все за нове,
лем нй жые наше слово.

Моє серце на поляні

Моє серце на нашій поляні,
під старенькым зеленым буком.
Прилетів пташок спід хмарины,
тішить ся покошенов луков.

Коровкы спасають зелену траву,
вітрик співанку тихо выспіває.
Співать Господу Богу на славу,
душа спокійна, серце ся радує.

Церьковны дзвоны

Многорічны церьковны дзвоны
дзвоняць у кождім нашім селі.
Далеко чути, як выдзваняють
і вшиткы люде їх слухають.

Скоро рано дзвоны дзвоняць,
взывают на ранну молитву.
Сплячих людей зо сна будяць,
за ніч принести Богу жертву.

Дзвоны дзвоняць і на обід,
клічуть людей молодых, старых,

подяковати Богу за світ,
попросити за здорова хворых.

І вечур дзвонить дзвін Господень,
люде переставають робити.
Дякують Богу за прожытый день,
помолять ся, лігають спати.

Дзвоны дзвоняць на святу неділю,
клічуть до церькви Богу честь дати.
Прийти на святу літургію,
славити Бога, прославляти.

Дзвоны дзвоняць і помершому,
Голосять, же перестав жыти.
Дзвоняць чоловіку грішному,
треба ся за нёго помолити.

Дзвоны выпроваджають мертвого,
молить ся за ним рідне покоління.
За душу чоловіка грішного
дорогу до неба, і за спасіня.

Нй дзвоняць церьковны дзвоны
одтеперь до скончіня віку.
Голос дзвонів і молитва
ку спасіню мать силу велику.

В корчмі при погаріку

В корчмі при погаріку,
дали мы ся на політіку.
Што є добре, што є плане,
неповнене і обіцяне.
І кажде далше півдецо,
а мы фурт ліпшы політіци.
Крітізуєме донеконечна,
нараз крічать: „ЗАВЕРЕЧНА!“
Політізовати сьме перестали,
як нам рахунок указали.
Бугелярь скоро порожній,
день політіков промарнений,
дорога з корчмы шырока, велика
а дома чекать далша політіка...

При лемківських розвалинах

Стою при розваленій хыжці,
на старій лемківській поляні.
На ній мурянок горбочкы,
де даколи стояли стайні.

Погниты старенькы дерева,
што встиг зніщити зуб часу.
На них мох, трава некошена,
припоминають бывшу красу.

Нещастный Русине-Лемку,
што ся ту пред роками стало?
В сердцю мам на тя споминку,
неправости было немало.

Смутны, жалостны споминаня,
до оч ся гіркы слызы пхають.
В сердці молитва і благаня,
Тяжоба, тиск. Груды вздыхають.

Моє сердце повненьке болю,
як тото ваше боліло і вас.
Як одходили з свого краю
у нещастливый Віслы час.

Дерева поїдять гнилоба,
на місцях де давно ся жыло.
Кривда, неправость і злоба
Лемковину на жаль змінило.

Русиньска ватра

Над ріков Попрадом знова поставлены шатра –
Русинам в Малім Липнику загоріла ватра

Няй ей іскры летять до глубокой ночі,
принесуть світелко до каждой убочі.

Світло огня, тепло як за часів прадавных,
няй Русинам припомянуть будителїв славных.

Із Тополі Духновіча, з Маковіці Павловіча,
нашого благореченого – єпископа Гойдіча.

Славного Русина з Рудлёва – Добрянського,
у русиньській історії посланця угорьского.

Буде коло нашой ватры співу, веселости,
русиньской бісіды забавы, танцю і радости.

Бавте ся, танцюйте дороги мої Русины,
співом звеселяйте Попрадську долину.

Няй міцный голос Русинів чути недалеко,
своє няй остане в душі і в сердцах навікы.

Стара яліця

Меджі паствиском і луков была границя,
а на краю паствиска прекрасна яліця.
Ярок їх проділяв, стікав спід гребеня,
зміцнёвав яліцю, жывив ей коріня.

Старенька яліця росла довгы рокы,
коло нёй смеречкы і малы рокыты.
Богаты конарі, бідна, розложила,
Смеречкы, рокыты перед вітром крыла.

За доджа ся під яліцю все пастуси крыли,
і огня собі наклали, за доджа ся гріли.
Стерегли за коровами, што на луці пасли,
ведно ся подогваряли, і мериндю їли.

Старый дїдо споминав, як раз замолода
пришла міцна буря, з нёв велика вода.
Маленькый ярочок став дикым потоком,
вода підмыла яліцю міцным током.

Днесь уж ніт яліці остав згнитый пень.
Я, як старый дїдо, споминам тот день,
як дїдо пригоду о яліці повідав,
каждый малый пастух ёго тихо слухав.

*(Миколай Коневал: З русиньского сердца –
Мої стишкы (2), Пряшів: Русиньска оброда
на Словеньску, 2015, ІСБН 978-80-89755-13-4,
120 с.)*

Мілан ГАЙ

Дякую ті, Боже

Дякую ті, Боже,
за дні жытя свого,
же ем ся днесь дожыв
зась рана далшого.

Встаю я завчасу,
до рана скорого
і прошу здравічка
од Господа свого.

Дай мі, Боже добрый
од Тя благодати,
жебы ем цілый день
міг зась „фунговати“.

Дякую ті, Боже,
за твою доброту,
жебы ем щастливо
докінчів роботу.

Тяжко жыти, Боже

Тяжко жыти, Боже,
у тім грішнім світі,
бо не каждый може
без гріху в нім жыти.

Бо і я на земли
упадам до гріху,
при тобі, Господи,
все глядам потіху.

Цілым своїм сердцём
любити Тя буду,
покля по тім світі
рушати ся буду.

Зато все памнятай,
коли зрана встанеш,
ці ты само перше,
на Бога спомнянеш?

Оддай ёму чести,
же-сь ніч міг доспати.
А рано, як встанеш,
му подяковати.

Подякуй молитвов
што потішить ёго,
же єсь ся днесь дожыв
зась рана далшого.

Пресвятая Діво Мати

Пресвятая Діво Мати,
не перестань помагати,
з драгы наверхний каждого,
кедь гріх переможе ёго.

Пресвятая Діво Мати,
Не дай нам в гріху остати,
все подай помічну руку,
приведь на Божу науку.

Выпрось нам у свого Сына,
кедь постигне нас провина,
чім скорше покору вздати
сповідёв гріхы змазати.

Пресвятая Діво Мати,
не перестань помагати,
тым, котры то потребууть,
кедь лають, грішать,
збыткують.

Пресвятая Діво Мати,
з тобов хочеме зістати
в животі своїм, навікы,
одданы твої вірники.

Приходить староба

Приходить староба,
час правды - зміріня,
уж лем просьме Бога,
яке дасть рішіня.

Плано мі приходить,
кедь собі подумам,
же уж лем куртый час
на світі жыти мам.

Нихто але не знать,
лем сам Господь з неба,
тільки мі дасть рочків,
што пожыти треба.

Што буде потім?

Коли надыйде час,
смерти – скону
і Господь затыгне
„Твою опону“,
навікы скончіш
путь на тім світі.
Вопрос остане –
де Душу діти?

Ці одыйде она
благословлена,
або у вічных муках
затрачена?
Велё залежить тогды
од тебе,
тот вопрос постав,
лем сам про себе.

Як то я жыю, ту,
на тім світі,
ці могу іщі
штось выліпшыти?
Ці веду свій жывот
у покорі
жебы ем ся дістав –
„Там Горі“?

Зато твердо уж ту,
роздумуй о тім,
жебы єсь не мав
проблем „Там“ потім.
Кедь будеш свої
„ресты“ складати,
жебы єсь дістав
„Там“ благодати.

Кедь на Тім суді
„Горі“ обстоїш,
і жывот свій,
перед Хрістом обгаїш.
Спознаш, же не підеш,
до пекла болю і стону,
тогды няй Гсподь
затыгне „Твою опону“.

*(З приправлёваной книжкы
Мілана Гая 3 нами Бог.)*

Найкрасша приповідка

Покустове горнятко

(Продовжіння з минулого чісла.)

– Што з нёв? Што з нёв? – закорногузив ся на стілю Гелё, сыркаячы чорну каву. – Што з таково мож робити? Піде до старобінця! Она несповна розума. Іщі добрі, же ей козы поздыхали, бо лем на ганьбу там блячали.

– Мож ей десь інде поставити хыжу...

– Та хто буде задарьмо робити? – заатаковав Гелё.

– А мож поправити хыжу старой Сивулі, што умерла, – озвав ся далшый член выбору.

Лемже Гелё твердо стояв на своїм. Чув ся непереможным і рядив ся давно выпробованым геслом, же хто панує, тот ай розділює. А доба му награвала, якбы втяв. Ніт гіршого, кедь ся з Івана стане пан. Тот не знає і не видить никого, лем самого себе. Так точно ся справовав і Гелё.

– Хто ту председа? Я ці ты? Кедь хочеш, я ся ті вступлю. Сідай на мій столец, кедь ся ті не любить моя пропозиція. Лемже тым пошкодиш сполоченьскый інтерес! Люде хотять нову корчму, жебы ся мали де зыйти, поговорити, жыти культурно, – задекламовав научены соціалістичны фразы, Гелё, який притім цалком забыв, же школа, яка уж-уж впаде, тыж чекать, абы ей выновити або збудовати нову. – Повів єм! Піде до старобінця – і готово! Лем што ганьбу нам робить!

Так ся і стало. Пришла раз до валалу санітка, выступили з нёй двома хлопи в білых плащах і повіли Мерї, же ей повезуть до шпыталью, жебы ся дакус полічила. Меря їм повірвала. Чом бы ні? Цалком слушно тоты хлопи вызерали. А в посліднім часі ся досправды зле чула, боліла ей голова, не помагала ани вода із студника. Стачила звязати даякы свої річі до вузлика, не забывши на гребінь і воглядилце, перехрестила себе і обыстя і насіла до авта з червеным хрестом.

х х х

В тоту зиму страшно мерзло. Тепломір вказовав мінус двадцять пять. Студінь щіпала за тварь, заходило за ніхті. Быв морозный час, час

вечурній, тихый, як ся патрить на Руську свічку. Люде ся готовили ку вечери, пановала святочна атмосфера приходу Рождества Христового. Стихла і худоба. І псы ся бояли гавкати, жебы не нарушити атмосферу, а мачкы ся притулили ід дверям, чекаючі на вечурню гостину. Вечур цілы родини ішли до рікы, жебы ся помыти в ледовій воді на прорубі, метали до нёй галерикы, жебы были богаты цілый рік. Повтераючі єдным рушником тварь, вшыткы за рядочком – нянько, мати, діти – ішли на самый перед накормити худобу до стайні, а аж потім, позмітуючі з обуви сніг перед порогом, в піднесеній наладі пішли до хыжы, розстелили солону по вшыткых хыжах, при свічці поклякали на землю на коліна, помолилися, а аж потім сідали за стіл, жебы прияти дар Божый.

Горіла свічка і в Меринім обыстю. На засніженім, студенім, як тот світ, фундаменті на колінах клячала жена і ревно ся молила. Была то Меря, яка не знати, яким чудом ся ту дістала – пришла ся помолити до свого дому, якого вже не было. Нечутно ся кывали задубілы од зими Мерины уста, через якы ся продерали слова молитвы: “Я, грішна, сповідаю ся Господу Богу, каю ся, же веце не буду согрїшати аж на вікы віков. Амінь...” – і Меря челом ся дотыкнула до родной землі, де ся народила, де ся грала і де зачула першы емоції любви. “І помяни мене грїшну”, – шептала Меря і встала. Хотіла іщі ся помолити “Помилуй мя, Боже”, але студінь ей то не доволила та ний Бог перебачить. Она взяла хліб, жебы го перерізати, та де там? Замерз на кість. І свічка згасла. Попробовала ей запалити, але поломеник такой згас і не доволив Мери повечеряти на Святы вечур на роднім обыстю.

У Варголєвых іщі цалком не скінчили вечеряти, як хтось заклєпав на двері.

– Хто там? – попросила ся мати Варголєва.

– Та я.., – озвав ся за дверіма несмілый голос.

– Подь дале, кедь з добрым наміром, – повіла Варголєва.

Через поріг, прямо ку столу вступила Меря Коропчакова, ціла од інію, біла од снігу. Скрегнута од морозу, не могла слова прогварити.

– То ты? – сплесла руками газдыня.

– Я., – ледва одповіла Меря. – Приймете ня до хыжы? – і положила на стіл округлый хлїб і фляшку червеного вина. – Кров і тіло господне... По вечери Меря поросила переночовати на пецу.

– Та што ты? – запротестовала Варголєва. – У нас є де спати. Міста є дость. Мы лем з Марьков бывае. І до передней хыжы можеш іти, де хочеш.

– А мені ту найліпше, на пецу. Я там не мам., – просила Меря.

– Но, як хочеш, – повіла Варголєва і постелила Мери на стародавім пецу, якый іщі Варголєвы не роздрыляли, бо старому дуже помагав на ёго ревму.

Доволили Мери, якбы не доволили. Были то добры люде, якы знали ей нянька і читили го високо за живота. Меря мала приязень до той родини, зато ту зашла, жебы учути тепло, хоць і не свого домова. А была ту іщі Марька, на яку Меря споминать, як на красне світелце, котре на ню світило, кедь Меря бывала іщі в селі. То Марька ку ній ходила на пироги, на бісїду і так... На тото сі Меря памятають, ой, барз памятають. Зір ей уж не барз служить, але память іщі гей.

На другый день, на Рїство, Меря ся пішла помолити до церькви, а потім тихо одышла гет, як кебы ей ту ани не было. Варголєва ся дуже бідкала, бо хотїла ей запропоновати, абы зістала у них бывати, але, як видно, Меря не хотїла быти нікому на обтяж. Пішла назад до старобінця. Наїсто сі вже там звыкла, – успокоїла ся Варголєва. Марька Варголєва, яка вже ходила на високу школу і по роках не могла забыти на Мерю, яка у них вечеряла на Святый вечур. Раз ся за нїв выбрала до старобінця. Буде там, буде, не буде, та не буде, але мусить попробовати ей найти.

Вышла ку ній стара, вже згорблена худа жіночка в чорнім облечїню, з білов палічков.

– Хто ту? – погладила Марьці тварь. – Я вас не знаю.

– То я! Варголєва. Вы сьте колись у нас вечеряли. Но, мы были сусїды. А іщі сьте нам дїтём добры пироги давали. Памятаеце?

– Памятам, якбы-м не памятала, – о жыла Меря.

– А як есь ня ту нашла? А як там нянько, мати? Добры то суть люде., – не переставала Меря. Потім ся приближила ку Марьці і зашептала ей на ухо. – А як там мій студник? Дахто го чїстить?

Мерины руки ся дрібно трясли. Тяжко ся ей говорило, але она не переставала, говорила,

гестікуловала руками, як кебы тым хотїла нагородити страту зраку.

– Марько, – нараз впала перед Марьков на колїна. – Прошу тя, поведь ня ку студникови. іщі раз ся хочу там попозерати, напити ся воды, вмьти в нїм свої слїпы очі. Може ся выздоровлю. Прошу тя, возьмий ня! Я ся буду за тебе молити...

– Але вас не пустять, – пробовала ся выпутати Марька.

– То ніч, підеме тайно. Я маю грошы, я ті заплачу автобус. Лем ня поведь, бо мене саму не пустять. і годна-м уже...

Так ся і стало. Меря за помочи Марькы Варголєвой ступила на свое родне обыстя, де вже стояла нова корчма, а де не было ани слїду по Мериній хыжі. Час зрївнав вшытко із землїв, лем фундаменты стаєнкы, де колись блячали козы стояли, стерчали до неба, як нїмый свідок Мериной мунулости.

Меря ішла к студникови. Марька ей хотїла підперати, але тота ся боронила.

– Пусть ня, я сама. Я знаю тото місто. Хто бы го не знав? – щастливо цюпкала по зароснутім пішнику Меря. За нїв ішла Марька Варголєва з розтягнутыма руками, же кебы нагодов ся дашто стало. Лемже Меря досправды ішла рівно. Не забыла к студникови путь. Кедь ся заставили, Меря ся зогнула, намацькала воду, розгорнула листя, жебы набрати до долони воды, як ту під ей ногами дашто дзенькло.

– Моє горнятко! – выкрикла радостно Меря.

Она го зняла із землі, повтерала до подїлка, зачерла воды і донесла до уст. Кедь ся напила, почала ся обзерати довкола. Своїма незрячіма очіма могла відіти лем молгу, але і так не переставала ся обзерати, як кебы дакого чекала. Наконець ся спустила на пестрофарєбный осїнній травнатый покровець, стискаючі в руках сине покустове горнятко... Марька відїла, як ей палці поволили стиск і горня з дзенькотом выпало з ей скляганых рук.

З недалекой корчмы ся нїс спів і шум. Вышов стады пяный.

– Берьте го на фурик і везьте го домів! – озвав ся зднука сытый голос Геля.

– Што на фурик! Воны запряжеме до воза! Він до фурика не стане!

(Марія Мальцовска: Найкрасша приповідка, Пряшів: Сполук русиньскых писателїв Словеньска, 2012, ISBN 978-80-89441-26-6, с. 220-228.)

Др. Маріанна ЛЯВИНЕЦ-УГРИН, ПгД., Будапештська універсіта Лоранда Етвеша, Інститут славянської і балтійської філології (Мадярія)

К ВОРОСУ ИЗГЛЯДОВАНА ІСТОРИЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ РУСИНСЬКОГО ЯЗЫКА

(Закінчення із 12. стор.)

первому тому *Собрания русских проповедей*² „католического священника острогомского архієпископства, латинского обряду, редактора земского свода законов текста словенского (словацкого), А. Радолинського“ (Панько 1991: LXIII).³ Автор словника ид руським лексемам подає еквіваленти на німецькому и латинському языках. Словарь убсягать церьковнославянську лексику. В корпусі словарної статі дає ся граматична характеристика слова, а также указує ся акцентования слов.

В подалшых словниках перед нами встает мало иншака картина. Перві ваговиті русинські (руські) словники зъявили ся лем у 80-х роках XIX стороча. Сесе были двоязычні лексиконы. У створеных у сесь час словниках видко як лексичну, так и граматичну розлуку, котра, vznikла у процесі выбора «правильного» пути у розвоі створёваня русинського літературного языка.

Испершу треба одмітити, же потреба у створені словників стала єдною из актуальных проблем того часа. У рішені сего вопроса велику роль грала діятельность Общества Святого Василия Великого (ОСВВ). Так, за ініціативов ОСВВ К. Сабов написав свою *Граматику письменнаго русскаго языка. По образцу лучших авторов*⁴, у конци котрої автор включив малый русько-мадярський глосарій. Словник згортать церьковнославянську лексику. Особитость малого словника К. Сабова є у тому, ош до даяких слов на церьковнославянському (руському) языку він подає глосы на народному русинському языку. Словник нараховує майже 3 200 слов. У словарных статях не дає ся граматична характеристика слова, и не указує ся акцентования слов. Сесь глосарій мож раховати перов провбов створеня русько-мадярського словника (Kiss 1991: 206–207; Kiss 1992: 84).

За ініціативов и подпорованиям ОСВВ у 80-х роках XIX стороча зъявляють ся *Русско-мадярский словарь*⁵ и *Мадьярско-русский словарь*⁶ А. Митрака. У сих словників є дуже интересантна історія, хоть они мало излядовані. А. Митрак закончив роботу над *Русько-мадярським словником* у 1873 році (Maier 1977:25).⁷ Словник нараховує більш, ги 95 000 слов. В основі *Русско-мадярского словаря* А. Митрака переважно лежить руський язык и также живый народный русинський язык из єго містными вариантами. У словнику зафіксована лексика писемної и устной бесіды XIX стороча, термінологія вшеляких професій и ремесел. На вто, же у словнику А. Митрака продемонстрована и русинська народна лексика, первым указав Е. Балецький. За єго изглядованям словник нараховує більш ги 800 словарных статей из русинськов лексикон (Балецкий 1978: 22–23). У 1881 році А. Митрак выйменовав свій *Русско-мадярский словарь* на конкурс премії Міхая Фекешгазі⁸ у Мадярьску академію наук. На конкурс также був высунутый и *Русько-мадярский словарь* Л. Чопея.⁹ Мадярьска академія наук присудила премію М. Фекешгазі Л. Чопею, так як єго словник удтворёвав лексику русинського языка. А словник А. Митрака розкритиковали за вто, ош він створеный на особному «містному» руському языку, и не удображав русинську лексику. Завто, у 1881 році А. Митрак був змушений выдати свій *Русско-мадярский словарь* малым тиражом на свої гроші. У заключені, треба надголосити, же не позераючи на вто, ош у ру-

синістіці словники А. Митрака не достали популярності, у свій час нима ся хосновали знамі мадярьські писателі, журналісты, філологы, и, они суть признаныма первыми переважными двоязычными словниками у історії мадярьської русистики (Балецкий 1978: 20–21). Паралелно А. Митрак зачав писати и обернений, *Мадьярско-русский словарь*. Роботу над словником А. Митрак закончив ищи у 1891 році (Сабовъ Е. 1931: 10). *Мадьярско-русский словарь* выйшов у світ у 1922 році у Ужгороді перебігом більш ги 30 років послі єго написаня. Убсяг словника коло 73 000 слов, и, треба одмітити, же був перероблений издавництвом Унію. Головною утратою є скурченя кулькості русинських народных лексем.¹⁰

Русько-мадярский словарь Л. Чопея є первым таким двоязычным русинським словником, котрый на одміну перержим словникам удображать русинську народну лексику XIX. стороча. Словник нараховує 20 000 словниковых статей. Из спередслова ид словнику мож знати, же які цілі ставив перед собов Л. Чопей. А то: зафіксовати як мож повный спис русинських слов, згорнути у словник майхосновані церьковнославянські и руські слова, и др. (Удвари 1991–1992: 468; Udvari 1992: 71; Барань 2012: 75).

У процесі изглядованя історії русинської лексикографії натрапили сьме на податок про єствованя ищи єдного *Русско-мадярского словаря* XIX. стороча, автором котрого був В. Гебей, айбо про сесь факт, окрема статі Е. Сабова, у других жерелах не споминать ся (Сабовъ Е. 1931: 11).¹¹

На зачатку XX. стороча выйшов у світ *Старославянскій-оугорскій-русскій-нѣмецкій словарь к священному писанию* (Őszáv-magyar-ruthén(orosz)-német szótár a szentírás olvasáshoz) Е. Кубека.¹² Убсяг словника білш, ги 5 500 словарных статей, а кедь узяти и синонімы, то кулькость слов у словнику уросте майже до 30 000 лексем. Кедь припозерати ся до «руської» и мадярьської назв лексикона, то видко, ош у «руській» назві звучить, же се є руський словарь, а у мадярьській – же русинський (руський) словарь. На вопрос, про який язык йде ся, отвітом можуть послужити податки о редакторах и помощниках, котрі ангажовали ся у написаню словника. Из спередслова до лексикона мож дознати ся, же з єдного бока, вто были карпаторусинські писателі, преподавателі и церковні діятелі русинської орьєнтації, наприклад: Э. Рошкович, П. Гебей, В. Гаджега. З другого бока, у роботі над словником участвовали также и карпаторусинські писателі руської орьєнтації, наприклад: И. Сильвай (Уриил Метер). Треба зазначити, же И. Сильвай содіяв также створеню словаря А. Митрака. Майже як позад того, ош у роботі над лексиконом ангажовали ся як русофілы, так и русинофілы, у словарных статях лексикона Е. Кубека часто под понятём *русскій* (ruthén (orosz)) дають ся еквіваленты як на руському, так и на русинському языках. Завто у припаді порувального словника Е. Кубека под руським языком треба розуміти приміры на своєродному містному русько-русинському гібриді.

20-ті роки XX. стороча были єдними из майпродуктивных років у історії русинської лексикографії. У сесь час у Ужгороді и у Пряшові выходить шор словників, котрі ищи не мож єдинозначно назвати чисто русинськими словниками, айбо они тісно звязані из історієв русинської лексикографії. У 1920-ім році у Пряшові выдав ся *Мадьярско-русский словарь*

Н. Бескіда¹³ русофільської орієнтації, рукопис котрого був складений уже у роках 1890–1891, айбо позад фінанчних проблем не міг ся скорше выдати. Не позеравучи на вто, ош словник має доста много хыб, мож выділити и даякі позитивні штрихи, наприклад: указує ся акцентованя слов, дає ся граматична характеристика лексем. У сесі часы зьявляють ся термінологічні словники українофільської орієнтації, такі як: *Русько-мадярська термінологія для школьного и приватного уживання* О. Маркуша, Ю. Ревая, Є. Фотули (Ужгород, 1923), *Мадярско-руській правничій термінологічний словарь* Е. Тороньского (Ужгород, 1925–1927), *Мадярско-руській юридическій термінологіческий словарь* К. Мачика и А. Емельянова (Кошіце, 1928). У 1928 році выходить еден из майліпших словників довоєнного часа, *Мадярсько-руській словарь*¹⁴ Е. Бокашая, Ю. Ревая, М. Брацайка (Ужгород, 1928).¹⁵ Майціннов роботом сих часів є *Русинсько-мадярський словарь глаголу* А. Годинки¹⁶, котрый ся лишив у рукописі, и, лем дякувучи старанями проф. И. Удварі вийшов у світ у виді факсиміле у 1991 році у Ніредьгазі.

На другому етапі исторії розвою русинської лексикографії неминучо жадано надголосити на вто, ош у сему припаді, на одміну од першого етапа, треба брати на позур розвой окремих як кодифікованих, так и перебивавучих у процесі кодифікованя варіантів русинського языка.¹⁷

Первый словарь бачванського варіанта русинського языка є *Приручни термінологічни словнік сербскогорватско-руско-українски* М. Кочиша, усьогом у 14 000 слов.¹⁸ У 1973 році *Дружством за руски язык и литературу* было принято рішення составити сербско-русинський словник усьогом коло 80 000 слов. Часть словаря составили члены *Дружства*. У 1981 році на філософській факулті універзіты Нового Сада організовала ся катедра русинського языка и літературы, котра продовжила роботу над составленям словаря. Так у конци 90-х років ХХ. стороча вийшов у світ двотомный *Српско-русински речник (Словнік сербско-руски)* под редакцієв Ю. Рамача, М. Фейсы, Г. Медеши. У словарі зафіксована книжна и говорена лексика. В словник уведені также сочасні терміны вшелияких спеціалностей, стара лексика, позичені слова из мадярського и німецького языків, котрі бытуют як у сербскому, так и в русинському языках.¹⁹

Такой нараз послі появленя *Сербско-руского словніка* Катедра русинського языка и літературы зачала роботу над новым проектом – розробков однотоного оберненого словника. *Руско-сербски словнік (Речник русинско-српски)* вийшов у світ у 2010 році усьогом коло 38 000 слов.²⁰ Лексичный фон словника демонструє сочасну и устарілу лексику. У словнику также указує ся лексика вшелияких говорів сел, де обытує булша часть Русинів – Коцура, Вербаса, Руського Керестура и т. д.²¹

У 2015 році зьявив ся *Русско-русинский словарь (бачванско-сремский диалект)* за редакцієв кандидата историчных наук Г. Миронова и сербської колеґині Б. Цветкович.²² Двоязычный словарь нараховує 8 000 слов. Він розрахований подля изученя руського языка Русинами Сербії и Хорватії.

У 2015 році Інштитутом русинського языка и культуры Пряшовской універзіты была выдана монографія *Грамати́ка русинського языка*.²³ Робота над формованям норм літературного языка Русинів у Словакії зачала ся в Інштитуті под руководством Ю. Панька, пізніше В. Ябура (Плішкова 2011: 335). У 1994 році под редакцієв Ю. Панька вийшли у світ два словники: словарь лінгвістичных термінів и орфографічний словарь. Пятязычный *Русинсько-русько-українсько-словенсько-польський словник лінгвістичных термінів* усьогом 1 100 термінів є порувналным словником. *Орфографічний словник русинського языка* має усьогом коло 42 000 слов.²⁴ Словник згортать часть нормованой лексики русинського

языка у Словакії. Лексичный фонд словника удображать не лем майпоширені лексеми бесіды, айбо и слова, котрі стрічають ся у красній літературі и потребуєть орфографічну стандартизацію слова спеціалной (научної) літературы вшелияких областей, діалектні (локальні) слова, церьковну, устарілу и сочасну лексику, а также слова чужоземного походження.

Інтенсивный процес нормованя русинського літературного языка у Словакії послужив створеню слідуєчого орфографічного словника – *Русинська лексика на основі змін у правилах русинського языка (Правописный і граматічний словник)*.²⁵ Словарь ся зьявив у 2007 році усьогом коло 50 000 слов. За словами авторів В. Ябура, А. Плішковой, К. Копоровой у словник внесена літературна, стандартна и субстандартна, а также у малуй мірі областна и діалектна лексика.²⁶

Попри орфографічных словниках, у рамках кодифікації русинського літературного языка, выдав ся двотомный двоязычный словарь *Slovensko-rusínsky slovník (Словацько-русинський словник)* Ю. Панька.²⁷ Усьогом словника майже 45 000 слов. Велика кулькость выразів и фразеологічных зворотів, удтворюють сполный словарный фонд словацького языка од половкы ХІХ. стороча до наших днів и їх русинсько эквівалентность. У словник внесена также научна и технічна термінологія.

В Украйнінї прозад вшелияких причин, на котрі у даній статі не будеме указовати, процес нормованя літературного языка проходить менш интенсивно. В одлуку од русинських фахманів Словакії, на Подкарпатю до днесь не можуть прийти ид консензусу при створєваню єдиной нормы свого варіанта літературного языка. Айбо, не позеравучи на йсе, на Подкарпатю у послідні часы вийшов ряд новых, з точки позору лексикографії, важных словників. Перві сочасні словники зьявили ся у 2001 році. Они не можуть претендувати на назву професіональный словник, айбо суть важными з точки позора захраненя лексики русинського языка Подкарпатя. Йсе триязычный *Русинсько-українсько-руський словарь*²⁸, *Русинський синонімічний словарь*.²⁹ У 2007 році вийшов у світ порувналный *Словарь русинсько-українсько-руський и русско-украинско-русинский* Д. Попа.³⁰

Великий вклад у розвой лексикографії русинського языка вніс І. Керча, автор двотомных двоязычных словників *Словник русинсько-руський*³¹ и *Словник русько-русинський*.³² Русинсько-руський словарь є єдным из професіональных словників карпаторусинського языка, усьогом 50 000 слов. Цінность словаря є и у тому, ош у словарных статях дають ся не лем граматичні и стилістичні означкы, айбо и спис указаня на основні русинські словники, у котрых найдено даное слово. У році 2012 зьявив ся обернений *Словник русько-русинський*, усьогом 65 000 слов. У сесь словарь залучені: медицинська, природнонаучна и технічна термінологія, а также арго.³³

Од 2007-го рока нормованєм літературного карпаторусинського языка у Подкарпатю интенсивно зачав занимати ся М. Алмашій, котрый создав лінгвістичну секцію по кодифікації русинського языка в Украйнінї. У результаті многолітньої роботи были розроблені грамати́ка, правила русинського правописаня и словники (Алмашій 2015: 82–83). Так, у 2014 році у Ужгороді вийшов у світ *Орфографічно-орфоэпичный словарь русинського языка*.³⁴ Сєго же рока выдав ся *Русинсько-російсько-українсько-латинський словарь лінгвістичной термінології*³⁵, у котрый залучено 493 лінгвістичных термінів: по фонетиці, морфології, синтаксису, лексичі, фразеології, стилістичі.³⁶

У 2015 році зьявив ся монументалный труд М. Алмашія *Русинсько-славянський лексикон*.³⁷ Лексикон поділений на дві части. Перва часть занимаєть ся описом структуры лек-

сикона, характерными особенностями славянских языков, а также вопросами истории карпаторусинского языка. Другая часть представляет собой лексикон. У лексикона иди русинским лексемам даются эквиваленты за следующим шором: восточнославянская группа – белорусский, украинский, русский языки; западнославянская группа – польский, словацкий, чешский языки; южнославянская группа – болгарский, сербский, словенский и македонский языки. У лексикона залучен широкий диапазон всехоснованных лексических единиц, которыми каждодневно пользуются Карпаторусины.

Важным є и пятитомный *Словарь русинского языка* Ю. Чорі (Ужгород, 2002–2008), у котрому зафіксована лексика сучасного карпаторусинского языка.³⁸

Говорячи о истории сучасной лексикографии треба одмитити и такі словники, у котрых детално представлена лексика окремых локальных диалектов русинского языка Подкарпатя, не позераючи на вто, ош они ся называют карпатоукраинські, вадь украинські словники. У 2001 році сотрудниками Інститута славяноведения РАН был выданы *Словарь карпатоукраинского торунского говора с грамматическим очерком и образцами текстов*.³⁹ Словарь описує лексику села Торунь Міжгірського району и наравочує 3 300 слов. У куртій граматичній шкідці словаря дає ся фонетичный, фонологичный, орфографичный, а также морфологичный опис торунского говора. Словник насаженый илюстративным матеріалом – образчиками народных текстов. У 2008 році выйшов у світ *Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району*⁴⁰, у котрому продемонстрований мараморошский говор Подкарпатя. Ид позбераным автором перебігом 20–25 років лексемам, дає ся илюстративный матеріал живої бесіды, а также пословиці, загадки, вырывки из народных співанок. Убсяг словника – 15 900 слов.⁴¹

З точки позору изглядования русинської народної бесіды немаловажним є и діалектичний словник села Поляни Ма-

раморошского комітату – *Словник-пам'ятник* Олексы Бевкы⁴², убсягом майже 4 500, котрый выйшов у світ при подпорованю И. Удвари у Мадярщині. Не мож не обойти словом и придодаток знамого мадярського изгладователя Л. Дежє *Деловая письменность русинов в XVII–XVIII веках*, котрый опрацовав лексику ділової писемности Русинів, зобразив її у словник убсягом майже 5 000 слов.⁴³

Перві провбы створеня словника у Мадярщині были у 1999 році, коли ся выдав *Порунальный русинско-мадярско-руско-украинский словарьчик*.⁴⁴ Послі довгого безвітря, из надієв на прогрес, зьявив ся *Русинський орфографичный словарь*.⁴⁵ На жаль, сесь великий труд убсягом коло 25 000 лексем не вычерповує пожаду орфографичного словника у класичному розумені. У словнику не є ниякої інформації о правилах хоснованя ним, реєстри не насажені граматичнов поміткоч, што є немаловажним у припаді выимок слов. Айбо, у словника суть и позитивні штрихи, наприклад, у всіх припадах дає ся правильность акцентования слова, а у конци дають ся граматичні табы.

Первый лемківсько-польский словник зьявив ся у 1993 році, єго автором є Я. Гороцак. Він є єдиным сучасным лемківським словником (непрофесіональным), котрым ся хоснують Лемкы у Полщі.⁴⁶ У 2004 році Е. Турчин подготовила до выданя и опубліковала *Короткий словник лемківських говірок* П. Пыртея (Падяк, 2018: 145). У остатні роки у Тернополі на Україні выйшов шор зукраинизованых словників під назвов лемківські, у котрых русинський язык трактує ся як діалект украинського языка, наприклад: *Лемківський словник* И. Дуды (2011), *Фразеологичный словник лемківських говірок*⁴⁷ Г. Ступінської, Я. Биківської (2012) и др.

У даній статі указані далеко не вшыткі словники на царині як давнєй так и сучасной русинської лексикографии. Надієме ся ош йса работа доповнить уже естующі роботы, и послужит ціннов інформацієв при укладаню новых сучасных словників.⁴⁸

ПОЗНАЧКЫ

1 О лексикографичных матеріалах П. Медвецького и М. Лучкая ищи поз.: МАГОЧІЙ–ПОП 2010: 431–432; ПЛІШКОВА 2015: 105.

2 РАДОЛИНСКИЙ, А., ГРАДЛИНСКИЙ, А.]: *Словарь къ первому тому Собранія русскихъ проповѣдей*. Буда, 1853.

3 У 1848 році выйшла книга А. Радолінського под назвов *Poklady kazatel'skeho rečnictva* на языке мадярських Словаків. Після її появы у Русинів, котрі тогды обывовали у Мадярщині vznikло жаданя обы єго проповіді выдали ся на руському языку кириликоч (РАДОЛИНСКИЙ 1852: VII). Поз. также: ФРАНЦЕВ 1931: 4–5, НЕДЗЕЛЬСКИЙ 1932: 180, ПАНЬКО 1991: LXIII–LXIV; ПЛІШКОВА 2015: 105–106.

4 САБОВЪ, К.: *Грамматика письменнаго русскаго языка. По образцу лучшихъ авторовъ*. Ужгородъ, 1865.

5 МИТРАКЪ, А.: *Русско-мадярскій словарь*. Унгарь, 1881.

6 МИТРАКЪ, А.: *Мадьярско-русскій словарь*. Выдавництво Унію. Ужгородъ, 1922. Доступно: <https://archive.org/details/madiarskorusskis00mitr/page/n3>

7 У другихъ жерелахъ указує ся иншака дата (1871) завершения работы над словником (поз.: САБОВЪ Е. 1931:10, НЕДЗЕЛЬСКИЙ 1932: 208, МИРАВЧИК 1942: 9).

8 Міхай Фекешгазі был придворным пінязьником. За день до своєй смерти він составил тестамент, у котрому удказав, обы єго власництво перевели у фінансы. Згідно тестаменту, проценты од сумы вырученых пінязей выдавали ся єго родичам, а послі їх смерти сесі пінязі мали бы хосновати ся у цілях поширеня мадярського языка. Послідній близкий родич М. Фекешгазі умер у 1855 році. У 1861 році на основі тестаменту Мадьярська академія наук засновала Фонд имени М. Фекешгазі (PALLAS NAGYLEXIKON).

9 ЧОПЕЙ, Л.: *Русько-мадярскій словарь*. Будапешт, 1883. Доступно: <https://www.ruwega.com/products/rusko-madarskij-slovar-1883-/>; <https://archive.org/details/ruskomadiarskysl00csop/page/n5>. О *Русько-мадярском словарі* Л. Чопея поз.: УДВАРИ 1991–1992: 467–473; УДВАРИ 1992: 71; ПЛІШКОВА 2015: 106–107.

10 Майдетально поз.: ЛЯВИНЕЦ-УГРИН 2016(а) 149–156; ЛЯВИНЕЦ-УГРИН 2016(б) 77–121.

11 Про йсе Е.Сабов пише так: «Мадьярская-же Академія Наукъ не при-

няла также и «Русско-Мадьярскій Словарь» Андрея Гебея, префекта духовной семинарии въ Ужгородѣ. Собственно говоря это былъ трудъ о. Виктора Гебея, извѣстнаго народолюбца и по чину – протоіерея въ Ужгородѣ. Онъ былъ роднымъ братомъ префекта дух.семинарии – Андрея, между прочимъ даже не говорившаго хорошо по русски. А Викторъ былъ и редакторомъ «Новаго Свѣта» и ревностнымъ покровителемъ О-ва св. Василия Великаго. Благодаря его покровительству были изданы мои «Христоматія» и Egyházi-szláv nyelvtan, иждивениемъ книгопечатни фонда Епархии Мукачевской. А его словарь и я переписывалъ начисто въ дух. семинарии въ 1880 году» (САБОВЪ Е. 1931: 11).

12 КУБЕК, Е.: *Старославянскій-угорскій-русскій-немецкій словарь к священному писанию* (Őszáv-magyar-ruthén(orosz)-német szótár a szentírás olvasáshoz). Ужгород, 1906. Доступно: <https://www.ruwega.com/sproducts/staroslavjanskij-ugorskij-russkij-nemjetskij-slovar%27/13> БЕСКИДЪ, Н.: *Мадьярсько-русскій словарь*. Прашев, 1920. Доступно: <https://archive.org/details/slovarmadiarskor00besk/page/n1>

14 Доступно: <https://www.ruwega.com/products/madarsko-ruskij-slovar-1928/>

15 Поз. ищи: ПЛІШКОВА, А., 2015: 107–108.

16 ГОДИНКА, А. Глаголиця. Сборка всѣхъ глаголовъ пудкарпатсько-русинского языка. (Ruszin-magyar igetár). Ужгородъ, [1922]. Kiadásra előkészítette, szerk. Udvari István. Nyíregyháza, 1991.

17 У 40–50-ті роки зьявляли ся граматикы из куртими словниками, котрі удтворяли военську лексику русинского языка, наприклад: MÁTHÉ KÁLMÁN, VOLOSSYNOVICH DEZSŐ: *Magyar-ruszin nyelvkönyv és kieszótár*. Ungvár, 1940–1950. Хотя они не суть окремыма словниками, айбо их мож тьж залучити ид глосаріям первого етапа розвоия истории русинської лексикографии.

18 КОЧИШ, М.: *Приручни терминологийни словник сербскогорватско-руско-українски*. Нови Сад, 1972.

19 РАМАЧ, Ю., ФЕЙСА, М., МЕДЕШИ, Г.: *Српско-русински речник* (Словник сербско-руски). Т. 1–2. Филозофски факултет–Катедра за руски язык и литературу//Београд: Завод за уѣбенике и наставна средства. Нови Сад, 1995–1997.

20 РАМАЧ, Ю., МЕДЕШИ, Г., ТИМКО-ДІТКО, О., ФЕЙСА, М.: *Руско-сербски*

словник (*Речник русинско-српски*). Филозофски факултет одсек за русистику, Завод за культуру войводянских руснацох. Нови Сад, 2010.

21 У даній статі у припаді словників бачванського варіанта русинського языка представлені далеко не ушыткі словники. Так, наприклад, у статю не увойшов: ВАРГА, Д., *Словник терминов. Музичне вихованє и подобово вихованє*. Нови Сад, 1970; русько-сербскогорватський *Минимални словник руского языка* (1989). Про подальші словники поз.: РАМАЧ 2001: 494–495; ПЛІШКОВА 2015: 93.

22 МИРОНОВ, Г., ЦВЕТКОВИЧ, Б.: *Русско-русинский словарь (бачванско-сремский диалект)*. Изд.: Лаки Пак. Ростов-на-Дону, 2015.

23 ЯБУР, В., ПЛІШКОВА, А., КОПОРОВА, К.: *Граматика русинського языка*. Udvatelstvo Prešovskej univerzity. Пряшів, 2015.

24 ПАНЬКО, Ю.: *Русинсько-русько-українсько-словенсько-польський словник лінгвістичних термінів*. Вид.: Русинська оброда. Пряшів, 1994.

ПАНЬКО, Ю.: *Орфографічний словник русинського языка*. Вид.: Русинська оброда. Пряшів, 1994.

25 ЯБУР В., ПЛІШКОВА А., КОПОРОВА К.: *Русинська лексіка на основі змін у правилах русинського языка (Правописний і граматичний словник)*. Вид.: Русин і Народні новинки. Пряшів, 2007. Доступно: https://www.unipo.sk/public/media/11526/Rusinska_lexika.pdf

26 Майдетальніше ищи поз.: ПЛІШКОВА 2015: 96; 100.

27 ПАНЬКО, Ю.: *Slovensko-rusinsky slovník (Словацько-русинський словник)* Т. 1–2. Вид.: Русинська оброда на Словенську. Пряшів, 2012–2015.

28 ПОП, Д., АЛМАШІЙ, М., СИДОР, Д.: *Русинсько-українсько-руський словарь*. Вид.: В. Падяка. Ужгород, 2001.

29 ПОП, Д. І., ПОП, Д. Д.: *Русинський синонімічний словарь*. Вид.: В. Падяка. Ужгород, 2001.

30 ПОП, Д.: *Словарь русинсько-українсько-руський и русско-українсько-русинский*. Вид.: ПП «Повч Р. М.». Ужгород, 2007. Майдетально поз.: ПАДЯК 2018:138–139.

31 КЕРЧА, І., *Словник русинсько-руський*. Т. 1–2. Видавництво: Полі-Принт. Ужгород, 2007. Доступно: <https://www.ruwega.com/products/slovník-rusinsko-ruskij-2007>

32 КЕРЧА, І.: *Словник русько-русинський*. Т. 1–2.: Видавництво:Полі-Принт. Ужгород, 2012. Доступно: <https://www.ruwega.com/products/a2012-slovník-rusko-rusinskyj>

33 Майдетально поз.:БАРАНЬ-КОМАРИ 2009: 327–331; ПАДЯК 2018: 136–138.

34 АЛМАШІЙ, М.: *Орфографично-орфоепичний словарь русинського языка*. Вид.: Закарпатське об'єднане научно-культурологічне общество им. А. Духновича. Ужгород, 2014.

35 АЛМАШІЙ, М., УХАЛЪ, М.: *Русинсько-російсько-українсько-латинський словарь лінгвістичної термінології*. Вид.: Закарпатське об'єднане научно-культурологічне общество им. А. Духновича. Ужгород, 2014.

36 Майдетально поз.: ПАДЯК 2018: 145.

37 АЛМАШІЙ, М.: *Русинсько-славянський лексикон*. Вид.:Карпатська Вежа. Ужгород, 2015.

38 Майдетально о словнику Ю. Чорі і других карпаторусинських словарях поз.: ПАДЯК 2018: 140–146.

39 НИКОЛАЕВ, С., ТОЛСТАЯ, М.: *Словарь карпатоукраинского торуньского говора с грамматическим очерком и образцами текстов*. Вид.: Институт славяноведения РАН. Москва, 2001.

40 САБАДОШ, І.: *Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району*. Вид.: Поліграфцентр «Ліра». Ужгород, 2008.

41 Про подальші діалектні словники поз. ПЛІШКОВА 2015: 101–102; ПАДЯК 2018: 145.

42 БЕВКА, О.: *Словник-пам'ятник*. Вид.: Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 15. Ниредьгаза, 2004.

43 ДЕЖЕ, Л.: *Деловая письменность русинов в XVII–XVIII веках. Словарь, анализ, тексты*. Вид.: Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 4. Nyíregyháza, 1996.

44 ПОПОВИЧ, С.: *Поруналный русинсько-мадярьско-руско-український словарьчик (Ruszin-magyar-orosz-ukrán összehasonlító zsebszótár)*. Будапешт, 1999.

45 КАПРАЛЬ, М.: *Русинський орфографічний словарь / Ruszin helyesírásí szótár*. Вид.: ВРС, Русинський Научний Інститут им. А. Годинки. Будапешт, 2017.

46 ГОРОЩАК, Я.: *Перший лемківско-польський словник*. Вид.: Словаришныя Лемків. Легніца, 1993. Доступно: <http://lemko.org/pdf/horoszczak.pdf>

47 Доступно: <https://bohdan-books.com/upload/iblock/56a/56a160adeac978e8ed333d17fa20e853.pdf>

48 Бібліографію словників русинського языка поз.:MAGOCSI, P. R.: Русинський язык. In.: *Najnowsze dzieje języków słowiańskich*. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut filologii Polskiej, 2004, с. 430–434, доповнене вид. із змінами 2007, с. 433–437; О історії русинської лексикографії поз.: ПЛІШКОВА, А.: *Лексікологія і словотворіння русинського языка*.

Пряшівська універзіта в Пряшові Інштитут русинського языка і культури. Пряшів, 2015, с. 103–110.

ЛІТЕРАТУРА

АЛМАШІЙ М. (2015) Вопросы формования нормы русинського языка в Україні. *Зборник рефератів з IV Міжджнародного конгресу русинського языка*. Пряшів: Пряшівська універзіта в Пряшові Інштитут русинського языка і культури, с. 77–89.

БАЛЕЦКИЙ, Э. (1978) Краткий очерк русско-венгерской лексикографии. In.: *Studia Russica*, 1. Budapest, ELTE ВТК, ISSN 0139-0287, с. 10–32.

БАРАНЬ-КОМАРИ, Е. (2009) Керча Ігорь: Словник русинсько-руський у 2 томах. In.: *Studia Russica* XXIII. Budapest, ELTE ВТК, ISSN 0139-0287, с. 327–331.

БАРАНЬ, Е. (2012) Динаміка вивчення українського мовознавства угорсько-українських мовних контактів в Угорщині. In.: *Українсько-угорські міжмовні контакти: минуле і сучасність. Матеріали міжнародної наукової конференції*. Берегово, 2012 [Ужгород, 2014], ISBN 978-966-387-094-6, с. 74–81.

ЛИЗАНЕЦЬ, П. (1989) Михайло Лучкай і його граматика. In.: *Граматика слов'яно-руська*. Київ, с. 5–33.

ЛЯВИНЕЦ-УГРИН, М. (2016а) К истории карпаторусинской лексикографии Русско-мадярьский словарь и Мадьярьско-русский словарь А. А. Митрака. In.: *Omnia amor incipit ab aspectu. Köszöntő könyv Jászay László 65. Születésnapjára*. Budapest, с. 149–156.

ЛЯВИНЕЦ-УГРИН, М. (2016б) *Попытки кодификации русинского языка на рубеже XIX и XX веков (Младшее поколение писателей-русофилов)*. Дисертация на здобыття докторської ступеня (PhD). Будапешт. 77–121. Доступно: https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/32836/Lyavinecz-Ugrin_DISSERT%C3%81C%C3%93_2016.pdf

МАГОЧІЙ, П. Р., ПОП, И. (2010) *Енциклопедія історії та культури Карпатських русинів*. Ужгород, вид.: В. Падяка, ISBN 978-966-387-044-1.

МИРАВЧИК, Г. (1942) *Избранные сочинения Александра А. Митрака. Стихи и проза*. Ужгород, с. 5–10.

НЕДЗЕЛЬСКИЙ, Е. (1932) *Очеркь карпаторусской литературы*. Ужгородь.

ПАДЯК, В. (2018) Повышение статуса карпаторусинского языка до уровня литературного (письменного стандарта в Украине (2004–2014)). In.: *Славянская микрофилология. Slavica Tarteunsia XI* (Tartu Ülikool/Tartuski университет) – Slavic Eurasian Studies No 34. 129–155. Доступно: http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no34_ses/pp.129-155.pdf

ПАНЬКО, С. (1991) *Русько-мадярьські і мадярьско-руські словники до 1945 року*. Ниредьгаза.

ПЛІШКОВА, А. (2011) 15 років кофіцікації русинського языка на Словакії. In.: *In memoriam István Udvari (1950–2005). Матеріали конференції пам'яті Иштвана Удвари*. Nyíregyháza: Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 28, ISBN: 978-615-5097-13-3, с. 327–335.

ПЛІШКОВА, А. (2015) Лексікологія і словотворіння русинського языка. Пряшів: Пряшівська універзіта в Пряшові Інштитут русинського языка і культури, ISBN 978-80-555-1299-0, (86–110). Доступно: file:///D:/Users/M/Downloads/Lexikologia_a_slovotvorba_rusinskeho_jaz.pdf

РАМАЧ, Ю. (2001) *Граматика руского языка*. Београд: Завод за уцбенике и наставна средства, ISBN 86-17-12616-7.

САБОВЪ, Е. (1931) Ръчь при открытіи памятника о. Александру Андреевичу Митраку-Материну въ Мукачевѣ 7. VI. 1931. In.: *Александръ Андреевичъ Митракъ. Къ открытію его памятника въ Мукачевѣ 7. VI. 1931 въ рамкахъ торжествъ дня Русской Культуры*. Ужгородь, с. 5–16.

УДВАРИ, И. (1991–1992) Памяти Ласло Чопен. *Studia Slavica Hungarica* 37. Budapest, Akadémiai Kiadó, HU ISSN 0039–3363, с. 467–473.

ФРАНЦЕВ, В. (1931) *Изъ истории борьбы за русскій литературный языкъ въ Подкарпатской Руси въ половинѣ XIX ст.* Прага.

МАУЕР, М. (1977) *Kárpátukrán /ruszin/ politikai és társadalmi törekvések 1860–1910*. Akadémia kiadó, Budapest.

KISS, K. (1991) Első orosz nyelvtanaink, nyelvtankönyveink. In.: *Első magyar alkalmazott nyelvészeti konferencia I-II*. Nyíregyháza, 1991/I, с. 205–210.

KISS, K. (1992) Adalékok a XIX. századi kárpátaljai ruszsofilizmus történetéhez. Szabó Cyrill és tevékenysége. In.: *Studia Slavica Savariensia* 2. Szombathely, ISBN 1216-0016, с. 79–87.

UDVARI, I. (1992) Adatok egy kárpátaljai szótáríró működéséhez. In.: *Studia Slavica Savariensia* 1. Szombathely, ISBN 1216-0016, с. 70–81.

ІНТЕРНЕТНІ ЖЕРЕЛА

PALLAS NAGYLEXIKON
Fekesházy alap: <http://mek.oszk.hu/00000/00060/html/035/pc003554.html#9> (дата звертання: 08.12.2016)

(Публікуєме в оригіналі – мадярьськiм варіанті русинського языка.)

Русин Василь Янко здобув Ціну міста Пряшів за 2018 рік

3. априля 2019 на засіданні посланців Міського заступительства Пряшова рішало ся і о уділіню Ціны міста Пряшів за 2018 рік. Меджі оціненыма був і довгорочный активный посланець даного органу і успішний дїтський кардіолог, родак із русиньского села Ковбасів, Сниньского окресу – МУДр. Василь Янко (76). В. Янко був оцінений главні за ціложывотну роботу у сфері педіатрічної кардіології, за презентацію своїх одборных знань дома і за границями.

• Василь Янко перед русиньськым банером почас святочного припомянутя собі 5-го року зроду Русиньской уліці в Пряшові, што была главні ёго заслуга.

В молодых роках мав прочітану велику часть класичной російской літературы, писав стихи по російскы, ходив декламовати на конкурзы, выграв і Пушкінів памятник. По скінчіню середній школы у Снині хотів дале штудувати російскый язык і літературу в Празі. Так ся приголосив на тоты штудії. А на другім місці приголосив ся на медицину. А стало ёго судьбов, же го прияли на медицину у

Кошіцях, котру наконець скінчив у Мартині. А, може, так то вышло і ліпше, бо у сфері медицины здобув вызначны успіхы і поміг, днесь мож сміло повісти, тисячам дїтей із хворотами сердца. Но што може быти красше, як дати можность продовжыти ці дати жывот людём.

Зачав докторувати у Бадеєві а од 1980 року зачав ся займатися дїтськов кардіологією і містом ёго жывота і роботи ся став Пряшів. Професіоналну путь зацінав у Бардеєві як практичний доктор. Коротко (1989 – 1990) був прімаром на дїтській клініці в Братіславі, але пришов час нормалізації і кадры ся мінили, а він як некомуніста „не міг“ займатися таку високу функцію. Так ся вернув до Пряшова, де ся став прімаром дїтського шпыталю. На тій функції був шість років, потім доплатив на мечарізм. Доплатив на свою одкрытость одностно злой ситуації в здравотництві, конкретно і в ёго шпыталю. В дїтськым шпыталю у Пряшові в тім часі не были ани апараты на дыхання. А він не міг позерати як дїти одходять до вічності, наприклад, і про такый банальный недостаток, як абсенція апарату на дыхання. Тота безрадность была страшна. Але поступно за помочи фундації Молоды дїтём (Mladí deťom) подарило ся му доповнити шпыталь потрібныма медыцинськыма апаратами. Дїти перестали вмєрати на вычерпання з дыхання. Но і так ся Василь Янко став цілём крітіки і наслідовало ёго одкликания з функції. Далшы рокы свою професіоналну шпеціалізацію міг апліковати „лем“ як амбулантний дїтський кардіолог.

МУДр. Василь Янко довгы рокы все помагав дїтём як доктор, але помагав сім функчных періодів (1990 – 2018) ай остатнім жытелям Пряшова як посланець Міського заступительства Пряшова. Як активный посланець выдобрив много хосенного про Пряшівчанів, зато ся то брало до увагы при рішанню оцініня В. Янка спомянутов Цінов міста Пряшів за 2018 рік. Мы, Русины нєлем з Пряшова, але і шырше, сьме му вдячны, наприклад, і за то, же „выбоєвав“ про нас Русиньску уліцю в Пряшові.

Гратуєме зо щірого сердца к оцініню і жєламе міцне здоровя і далшы успіхы у ёго активітах.

-аз-, фотка автора

Проф. Коня був зась zvolenый за ректора Пряшівской універзیتی в Пряшові

18. марца 2019 одбыли ся вольбы кандідата на ректора Пряшівской універзیتی в Пряшові на функцыйный період років 2019 – 2023. Свою функцію обагів проф. Петер Коня (на фотці), котрый поведе універзіту далшы штири рокы.

До терміну подаваня пропозицій на кандідата на ректора Пряшівской універзیتی в Пряшові, котрым був **7. марець 2019, до 12.00 год.**, члены волебной комісії Академічного сенату Пряшівской універзیتی в Пряшові про кандідата на ректора Пряшівской універзیتی в Пряшові перевзяли десять пропозицій на кандідата на ректора Пряшівской універзیتی (ПУ) в Пряшові, котры сповнёвали условія, опублікованы у Выглашці о вольбах кандідата на ректора ПУ. Были пропонованы слідуочі кандідаты (в алфавітнім подядку): **проф. ПгДр. Василь Глухман, к. н. і Др.г.к. проф. ПгДр. Петер Коня, ПгД.**

Публічне представлєваня кандідатів на ректора, котре одкрыв председа Волебной комісії Академічного сенату ПУ **проф. Каміл Кардіс, ПгД.**, ся одбыло 18. марца 2019 о 10.00 год. в авлі (ч. 103) Высокошкольського ареалу ПУ. Кандідаты на ректора ся представили академічній громаді в алфавітнім порядку, причім на свою презентацию мали вычлененый часовый ліміт. По презентації даного кандідата слідовала дискусія з академічнов громад. Єден із кандідатів на ректора проф. ПгДр. Василь Глухман, к. н., ся по презентації і наслідній дискусії публічно вздав своєї кандідатуры.

По скончіню публічного представлєваня кандідатів ся наслідно о 13.00 год. одбыли вольбы канді-

дата на ректора тайным голосованєм членів Академічного сенату ПУ в просторах засідалні Consilium Maius у будові Ректорату ПУ. Тот zvolив за ректора Пряшівской універзیتی в Пряшові **Др.г.к. проф. ПгДр. Петра Коню, ПгД.**

„Єм дуже радый, же работа, котру сьме перед штирьма роками зачали, была оцінена позітивно і Академічний сенат ей высловив ясну підпору, за што єго членам щіро дякую,“ повів новий ректор по zvolіню. Як додав, главным цілем у будучім функцыйнім періоді буде утримати позицію універзیتی в словацькім і меджінароднім академічнім просторі, докончіти проходячі проекты і зачати з новыма, жебы універзита ішла допереду мінімално таким темпом, як дотеперь.

„В одношіню к штудентам хочеме продовжовати в стрічаню ся з академічныма сенаторами і прямо рішати пропозиції з боку штудентів. В припаді робітників універзیتی іщі веце стімуловати їх карьєрний рост, оцінёвати їх роботу, сполупрацовати з одборарьсков організацієв, ці розшырити можности шпортовых і культурных актівіт робітників універзیتی в духу гесла чоловік на першім місці,“ доповнив ректор, котрый не забув спомянути ані підпору умелецького діятельства на універзіті.

В рамках становлєних цілів універзита планує подля єго слов добудовати систему інштитуціалных одношінь із самосправами на теріторії Пряшівского і Кошіцького самосправного краю, підвышыти інтезівность сполупраці зо середніма школами і продовжовати у створєвані контактів із заграничныма універзитами (і поза Европску унію). В рамках інвестічных і розвоєвых активностей буде універзита під веджінєм ректора Коню дбати на закончіню рекоштрукції інтернатів на Ул. 17. новембра, розвивати активности про здобытя новых навчалных просторів і новых просторів про інтернаты штудентів. Пріорітов буде таксамо рекоштрукція і затепління будовы Высокошкольського ареалу і скрашлїня екстерьерів обектів.

Foto: Marcel Mravec

Р. С.: Староновый ректор Пряшівской універзیتی спомеджі 18 вызначных оцінінь за своє діятельство дістав і Медайлу св. Кіріла і Мефодія (2018) з нагоды святкованя 20 років высокошкольської русиністікы на Пряшівській універзіті.

Пряшівська універзіта оцінила роботу педагогів

15. априля 2019 на Пряшівській універзіті у Пряшові одбыло ся святочне засідання академічної громады, на котрім были презентованы інформації о діяльності веджіня універзіты і єдночасно была оцінена работа високошкольских педагогів. З нагоды Дня учітелів передавали ся і медайлы.

Сучасне веджіня універзіты має за собов штирирочный функчний період. Уж по четвертыраз предступило перед членів академічної громады з біланцієв свого діяльства за тот академічний рік і єдночасно представило новы візіі до будучого періоду. При тій нагоді ректор ПУ **проф. Петер Коня** презентовав досягнуты выслідкы в области науки і акредітації, освіти, вонкашніх односин, інформатизації, розвитку і інвестицій.

На святочнім засіданю ся і тот рік єдночасно продовжовало в зачатій традиції оцініня педагогів. В сполупраці з окремыма факултами ректор передав робітникам і приятелям універзіты бронзовы, стріберны і златы медайлы за довгорічне вызначне педагогічне, бадательске діяльство і вклад до розвитку

універзіты. „На нашій універзіті діє веце як шістьсто творчіх робітників, з котрых многы робили в ей просторах дакілько десятиріч. Дали ей часть свого жывота і здоровья і немалов міров ся заслужыли на успіхах універзіты у сфері науки і освіти. Зато їм патрить заслужена вдяка і належна почливість,“ підкреслив ректор Коня, з рук котрого дістало медайлы веце як штири десятки оціненых.

По офіціалнім засіданю, на котрім взяло участь выше 250 робітників і гостів універзіты, наслідовав куртый музичный програм універзітных умелецькых колектівів.

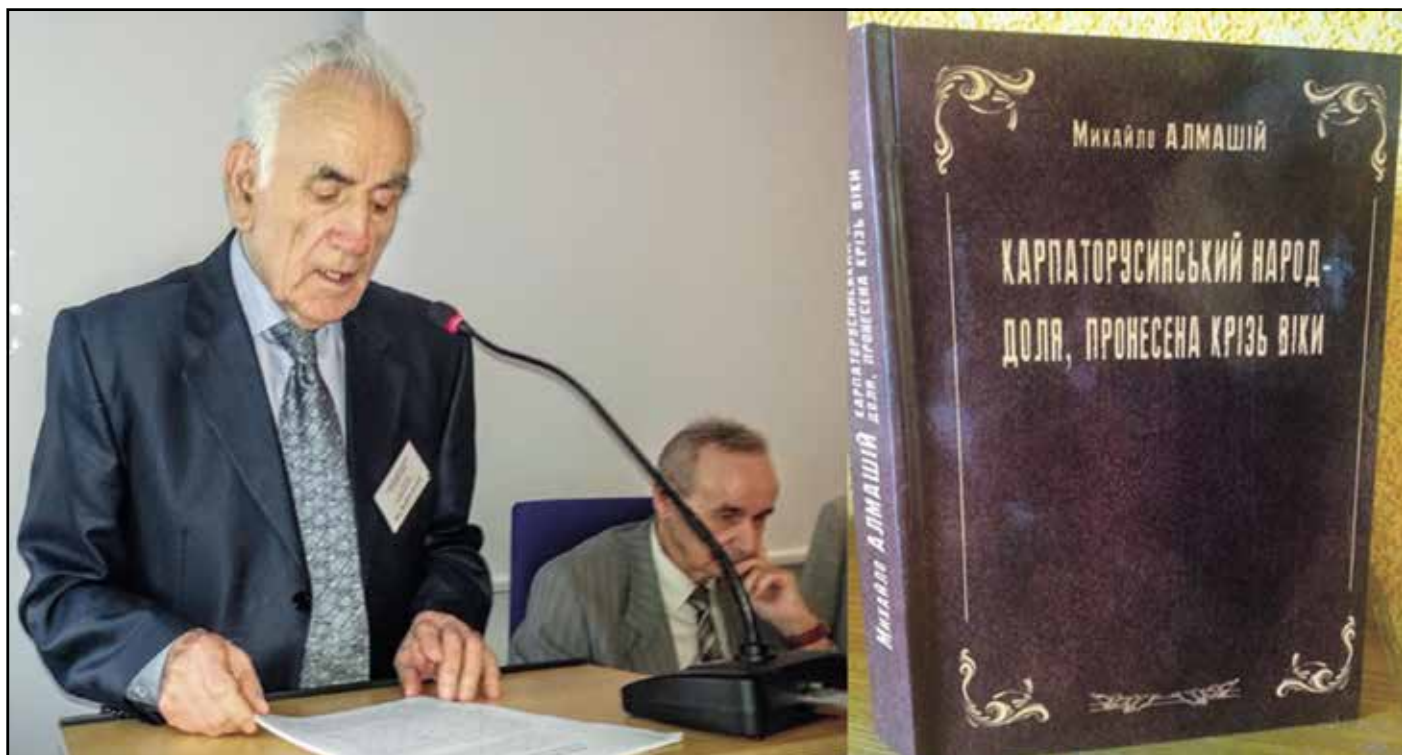
Фото: **Марцел МРАВЕЦ**, „AVS CCKV PU“,
переклад: -аз-

• На пропозицію ректора ПУ Др. г. к. ПгДр. Петра Коні, ПгД., быв стрібернов медайлов оцінений і Русин – доц. ПгДр. Василь Ябур, к. н. (справа), за ціложывотну роботу і вызначный вклад до науки і освіти ПУ у Пряшові. Стрібернов медайлов быв оцінений і далшый Русин – проф. ПгДр. Осиф Сіпко, ПгД. (зліва) – а то за вызначный вклад у сфері науки і освіти ПУ в Пряшові і за ціложывотну роботу.

Вышла нова книжка Михаїла Алмашія

В апрілі 2019-го року одбыла ся важна подія в жывоці Русинів України і цілого світа – вышла із друку книжка доктора філософії Михаїла Алмашія – „Карпаторусинський народ. Доля, пронесена крізь віки.“

Тота книжка барз цінна і важна про переоціннє історії, баданя етнографії і культури Русинів Підкарпатя. Книга є написана в українськым языку і є унікальным зборником історичных матеріалів, архівных документів, цитатів знамых істориків, думок визначных людей, історичных особностей, споминів автора, **котрому в тім році выповнить ся 89 років.**

Красный вік автора, многорічне глибоке штудованя темы русинства, у вшыткых змыслах того слова, доволять му робити серьёзну аналізу многих історичных процесів і подій, котры ся дотулили судьбы підкарпатських Русинів. Заключіня, котры автор предкладать читателёви, часами контрують знамым тверджіням, котры ся находять в учебниках історії. Но книга барз притігать об'єктивнов і вєдстороннов презентацієв матеріалів. Автор їх приносить читателёви із вынятковов любовов, а часами із болём і проживанём за тяжку судьбу своїх родаків-Русинів, за неузнаня і неприниманя факторів русиньской самоідентіфікації, в тім числі русиньской науки, культури, освіти, шпорту, за недоціненость визначных Русинів, родаків із

підкарпаторусиньского краю, котры охабили свій важный слід у світовій русиньській дідовизні.

Алмашій пише о достоинности, честноті і смілости свого народа. Намагать ся принести історичну правду вшыткым, котры ся займають минулостєв русиньского народа, молодым людем, котрых учили історію у покривленій верзії, будучім поколїнєм Русинів, котры ся будуть пышыти своїм гордым, честным русиньскым родом.

На тото ся автор надіє і по тім тужить великий чоловік – автор многих выдань на тему русиністікы, Заслуженый учитель України, член Національной лігы композиторів України, колишній председа Науково-культурологічного общества ім. Александра Духновича, многорочный член Світової рады Русинів – Михаїл Алмашій, автор книжки Карпаторусинський народ. Доля, пронесена крізь віки.

Перетлумачів: Петро Медвідь

Богдан ГАМБАЛЬ, лем.фм, Горлиці (Польща)

Русиньскій словник для мудрых (телефонів)

В часі, коли проходил культурний фестивал «Коли голубиця летіла», організуваний Дружеством Руснак в Хорваціі, одбыло ся і засіданя Світового Форуму Русиньской Молодежы. Товды же 29. вересня/септембра 2018 р. мала премєру мобільна словникова аплікация.

Аплікация «Рускій словник» то проект зрыхтуваний двома студентами, членами Дружства Руснак. **Івона Гнатко**, студентка предшкільного і вчасношкільного вчыня Університету в Загребі, награла голос, придумала і зробила графічний проект і ілюстрації, а **Матвій Шторга**, студент інформатики на Університеті в Загребі, занял ся програмуваньом аплікації. Ідею сотворити таку аплікацию дала професор російского языка **Елена Будовска** з Америки (Georgetown University, Washington), коли в липци/юлию 2017 рока, по закінчюню 14. Світового Конгресу Русинів в Осієку, зберала лексикальны материялы посеред бачваньских Руснаків.

Аплікация «Рускій словник» на днес рахує 170 слів приділеных до поєдных категорій. Попри словах, єст і коротка презентация о розвитку русиньского языка, в однесію до його бачваньского стандарту (а при тым і других варіантів), а окрем того і мап розселіня Русинів в цілым світі.

Як пише спілавторка проекту, Івона Гнатко, тот аплікация допоможе поширити знаня о Руснаках як нації без материньской державы, допоможе піднести наційоналну свідоміст Русинів і кільо-тільо сохранил од збытя сес мікроязык і найстарший кодифікуваний варіант языка ба-

чваньско-сремских Руснаків. При схоснуваньом сучасной технології мож думати над поширьваньом і популяризацией проекту аплікації, котра може быти доступна каждому безплатно. Авторы рахують на того, што проект принесе хосен дітям, котры не мали нагоды чути і вчыти ся русиньского языка, а тот аплікация бізовно може і школярям на лекциях русиньского языка і культуры в хорватьских школах. Тепер наука русиньского языка веде ся в школах в Петровцях, Старых Янковцях, Вуковарі і Міклошевцях.

Од ідеі, яка выникнула по конгресі в Осієку, до зробліня чого-небуд – далека дорога, зато треба ей было взяти в руки і піпхнути дальше. Як бесідує для порталю lem.fm Івона Гнатко: „Тішу ся, же можеме дашто зроби́ти не смотрячы на того, же не было на оне фінансової підпору. Великом кількістю дни і годин тяжкой роботы успішно довели сме нашу ідею до того, же приде на хосен вшыткым. Тым єм горда.“

Приступ гу аплікації вшыткы заінтересуваны маю́т од 29. вересня/септембра 2018 р.

(Публікуєме в оригіналі – лемківскім варіанті русиньского языка.)

«Робочий зошит до лемківського язика» уж готовый

Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях і Центр Заангажуваных Досліджынь над Культуровым Спад-кобраньом, Выділ «Artes Liberales» Варшавского Університету сердечні просят на промоцію «Робочого зошыту до лемківського язика» авторства Варвары Дуць. Стріча з авторком і гістми, проф. Юстином Олько і Ольгом Хромік з Варшавского Університету, пройде в понедільок, 28. січня/януара 2019 р., о год. 17.00 в Рускій Бурсі в Горлицях.

Робочый зошит є головні для тых наймолодшых, тых, што допіро зачынают ся вчыти – бесідує авторка публікації, Варвара Дуць. Але можут хоснувати го і старшы ученикы, котры не знають писати, але знають лемківскій в бесіді або просто зачынают ся го вчыти в старшым віці. Варвара Дуць є учительком лемківського язика в ріжных школах на Лемковині і на біжучо могла тестувати з учениками рыхтуваны задачы. Окрем найновшых задач, котры дошли на етапі рыхтуваня зошыту до выдання, выпрактикуване было вшытко – додає. З таком думком робила єм тоты задачы, жебы хоснувати їх в практиці і мати материял на лекції, выдання книжки пришло пізнійше.

Од вельох років учителі лемківського язика вказуют на брак підручників, програму вчыня і дидактичных материялів. Печатаня робочого зошыту є по части тому ратунком. Писаня зошыту тырвало барз долго. Головным проблемом была організаційна част – бесідує учителька. Был материял, але не было рисунків. Не могли сме найти рисовника Лемка, а такій бы найліпше розуміл, о што ходит в задачах [зошит написаний є цілістю по лемківскы – прип. ред]. Друга справа, же никто не хтіл ся підняти зробити ілюстрації без скорше отриманых грошы. Окрем того, дошло іщы барз вельо формальных річы. Зато повинна быти дака наукова інституція ци організація, котра бы ся тым занимала – підкрисят.

Печатаня публікації є результатом спілпрацы мезде пропагаторами лемківського язика а дослідниками Выділу «Artes Liberales» Варшавского Університету, заангажуваныма в підтримуваня меншынових языків – проф. Юстином Олько і Ольгом Хромік. Додатково і Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях є партнером выдання. Протягом остатніх трьох років проф. Ю. Олько координувала проект «Заангажувана гуманістика в Европі», які присвячений был ревіталізації языків, в тым лемківського.

Зошит є так подуманий, жебы в як найбарже інтересуючий спосіб словом і образом передати лемківскій язык і допомочы навчыти ся азбуки і основ лемківського язика. Важном частю зошыту є богата ілюстраційна част. Авторком рисунків є Марія Мальхер. *Барз добрі нам ся спілпрацувало – бесідує Варвара Дуць. По мойому п. Марія почула того лемківського духа. Быти може поведе ся нам в будучым іщы спілпрацувати – додає.*

До зошыту буде опрацувана тіж книжочка для учителя з пояснінями і розв'язанями задач. Тираж публікації то 1000 примірників. На промоційній стрічы буде можна отримати примірники зошыту. Цифрова версія буде доступна дармо на сайті Варшавского Університету.

(Публікуєме в оригіналі – лемківскім варіанті русиньского язика.)

Мгр. Міхал ПАВЛІЧ, ПгД., Пряшівска універзіта в Пряшові, Центер языків і культур народностных меншын, Інштїтут русиньского язика і культури (Словакія)

Новы книжки Академії русиньской культуры в Словацькій републіці

Академія русиньской культуры в СР, котра в послїдніх роках ся шпеціалізує, окрем іншого, главно на видавательське діятельство періодічної і неперіодічної преси в русиньскім літературнім языку, у 2019 році приправила на выдання пять книжок белетрії од пятєх русиньских писателїв: Миколая Ксеняка, Осифа Кудзея, Юрка Харитуна, Штефана Смолея і Мілана Гаю. Выдання тых книжок (стихів, баєк, есеїв і повідань) было схвалене одборнов радов про русиньску культуру Фонду на підпору культуры народностных меншын, а тыж споминаний фонд схвалив фінанчну поміч на реалізацію проектів уведжених русиньских книжок, вдяка чому можуть выйти з друку.

Хочеме вас, дороги нашы читателї, коротко поінформувати о спомянутых русиньских писателях і їх творчости, але главно з їх найновшыма книжками, окрем зборника духовной поезії М. Гаю, котрый іщы не є в друку, але будеме Вас о нїм інформувати в далшїм чїслі Русина. (Обалкы шти-

рєх з тых книжок, што суть в друкарни, публікуєме на 3. сторінці обалкы того чїсла Русина.)

Миколай КСЕНЯК: Кошарик плодів

Миколай Ксеняк є єдным із найактивнішых авторів старшой генерації русиньских писателїв, якого

рознорода творчості захоплює літературу про дорослих, але ай про діти і молодеж, поезію і прозу, драматичні тексти і повідання, ці автобіографічний текст *Споминки і очекованя* (2013). Автор був у 2003 році оцінений **Премієв Александра Духновича за русиньску літературу** в данім періоді за твір – *Біда Русинів з дому выганяла* (2003), в котрім розробив тему дротарьства, яке є шпеціфічним феноменом русиньской културы. В послідніх роках автор ся занимає вызначными русиньськыма особностями, главно літератами історичной doby народного возроджіня і їх творами, котрых діятельство приближує читателям за помочи выховно-повчалных стихів з характером оды (*Формованя русиньской културы*, 2016; *Резонанції на книжкы і події*, 2017).

Теперь Миколай Кесеняк предлагать книжку під назвов **Кошарик плодів**, котра ся складать з баєк, есеїв і коротких прозаїчных текстів, які посередництвом алегоричного розповіданя указує на людські недаткы і критізує їх. Автор розроблює нелем общі людські негативности, як фалошность, зависть, знеживаня моци, уплаткарьство, краджіня і под., але і сучасны проблемы Русинів – однароднєваня, непоужываня русиньского языка ці слабе знаня властной історії. Ксеняк тыж критізує і фалошний патріотизм; в тексті *Корчмовый патріот* вытворив поставу зналця народной історії і патріота, котрый ся ганьбить комуніковати русиньськым языком перед публіков.

У зборнику ся тыж находить тема дротарьства, автор вказує, наприклад, на проблем смерти дротаря в чужім краю і говорить о тім, же такий вічний сон є проклятєм а вічний спокійный одпочінок му ёго колегове-дротарі заручіли принешінєм родной землі на ёго гріб на чужині. В тексті вказує на значіня і вартость домовины, на професійну і народну єднотность.

В тім зборнику ся зєдиняють вшиткы позитивны характерісткы Ксеняковой творчости, тексти мають нелем забавный, одпочінковий характер, але тыж і выховно-поучный, кедже посередництвом алегорії автор вказує на наслідкы негативных характеровых рис. Миколай Ксеняк як школований писатель і педагог є пересвідченый о тім, же народна ідентичность і народна гордость не можуть єствовати без активного поужываня русиньского языка і познаня властной історії і традицій.

Ксеняків **Кошарик плодів** добрі репрезентує авторову дотеперішню творчость як кошик дарунків розлічных смаків (тем), котры суть вгодні про розлічны генерації читателів, як і про школьску практику або декламаторьскы конкурзы. Также, вірю, же заінтересує шыроке коло русиньских читателів.

Осиф КУДЗЕЙ: Хрумкы

В сучасній русиньській літературі облюблений є короткый епічний жанер байкы, котрый ся обявлює у дакотрых авторів, наприклад, Миколая Ксеняка ці Штефана Смолея. Тот жанер є популярный і з причіны

алегоричного высловліня ся ку актуалным сполоченьськым проблемам. Русиньскы байкы ся занимають нелем общіма людськыма недаткыма і негативными характерісткыма, але і шпеціфічно русиньськым проблемом, з котрым ся Русины стрічають і в сучасности (однароджованя, асіміляція і непоужываня материньского русиньского языка, нелегка ситуація русиньского школства, вымераня русиньских сел з причіны одстігованя ся людей до міст ці до загранича за роботы).

Осиф Кудзей є русиньськым автором, пишучім прімарно і скоро єдино байкы, є автором многих зборників (*Байкы-забавляйки, Байкарёвы думкы, Мудрость жывота* ітд.), за котры був у 2010 році оцінений **Премієв Александра Духновича за русиньску літературу**. Кудзей авторьскый штіл на против класічным Езоповым байкам, ку котрому мають ближе байкы Смолея і Ксеняка, є выразно іншый. Творчость Осифа Кудзея комбінує жанровы характерісткы байкы ведно з анекдотов, ёго тексти суть писаны у віршах, на кінцю ся находить нелем самостатно выділене поучіня (респектівно авторьскый коментарь), але і смішна і нечекана поінта. Автор перетворює веце або менше знамы анекдоты до віршованой формы, котра поужывать принципы сілабічної віршованой сістемы, дотримованя єднакой кількосты складів (обычайно) здруженого риму; ёго тексти суть зато добрі рітмічно выбудованы.

У приправленім зборнику **Хрумкы** ся находять розлічны тексти, Кудзей критізує негативны общі людські властности і феномены (лїнивость, зависть, корупція, біднота ітд.), але описує і проблемы Русинів споены з однароднєванєм, асіміляцієм або вымінов первістных слов інтернаціоналізмами. В інших байках зась смішны ситуації выходять із недорозумліня ці конфліктів меджі двома розділными людми (напр., додаватель службы і клієнт, высше поставлений і підряджений, муж і жена, розділны генерації ітд.), ці ідеями.

Кудзей зборник баєк **Хрумкы** є легкым і ненарочным читанєм, котре докаже свого читателя побавити і розосміяти, но єдночасно приходить к задуманю ся над сполоченьськыма проблемами. Вдяка добрі звладнутому формалному аспекту віршованого будованя суть тыж добры як тексти про декламаторьскы конкурзы.

Новому зборнику О. Кудзея **Хрумкы** желаме успішну путь ку русиньскому читателю, у котрого ёго байкы стали уж давно популярны.

Юрко ХАРИТУН: Моя тринадцята

Сучасна русиньська література ся находить в періоді третєго народного возроджіня і зато є у творчости сучасных авторів єдным із частых мотивів народна гордость і зміцнєваня народной ідентичности посередництвом поужываня русиньского языка писмом і словом. Тот мотив ся в текстах може находити у векшій або меншій мірі, літературно амбіціональнішы

писателі го проявляють скрито і дають перевагу іншим темам.

Тіпичним прикладом такої творчості суть тексти **Юрка Харитуна**, оціненого і облюбленого поета. Зачатки Харитунової творчості в русиньскім літературнім языку ся вяжуть із зборником *Гуслі з явора* (1995). Нову активну фазу літературної творчості проявив од 2010 року, коли видав зборник поезії *Мої жалі*, котрый є частёв поетічного цїклу, який творять далшы зборники поезії: *Мої сны* (2011), *Мої незабудкы* (2013) і *Мої надії* (2014). В них автор у поетічных віршах передає травму, котра vznikла в наслідку выстїгованя ёго родного села Остружніця, ведно з далшыма шестёма русиньскыма селами у сімдесятих роках 20. стороча, жебы могла быти выбудована водна гать, вода з котрой як питна путує главно до регіонів Пряшів і Кошіці. За зборник *Мої жалі* Харитун був оцінений у 2012 році **Премієв Александра Духновича за русиньску літературу**, котру уділює Карпаторусиньскый научный центр у США.

Автор ся тыж займає зберанём і видаванём русиньского фоклору, продовжує так в діяльності своєї матери, котра записовала фолклор (народны співанкы, гаданкы, лічилкы) з ёй родного села і околиці. Ку тій часті ёго творчості належать творы *Дякую, мамко!* (2017) і *Нашы співаночки як дівчат віночки* (2018). Далшов частёв авторовой творчості суть гаданкы про дітей (*Здогадай, школярьку*, 2015) і анекдоты (*Діагноза: Філії про діти*, 2018).

Теперь автор предложив зборник **Моя тринадцята**, котрый є присвячений главно молодым людем, але і любителям русиньской поезії вообщє. Любов у віршах ся не дотыкає лем одношіня мужа і жены і навспак, але і одношіня к родній землі, природі, ку своій родині ці любов поета к писаню і творчості. Харитунову поезію мож заділити главно к рефлексівній і духовній ліріці. Стихы у зборнику **Моя тринадцята** ся визначають богатов поетічнов образностёв, добрі звладнутов ритмічнов сторінков і поужытов алегорієв. Автор без проблемів выужыває концентрований язык поезії, жебы міг на малім просторі высловити много, зато собі ёго віршы выжадують сконцентрованя і снажіня ся проникнути к значіню текстів. На досягнутя естетічного ефекту выужыває тыж штілістічны фігуры і тропы, якыма суть алітерація, метафора, метонімія, еліпса і іншы.

В общім мож повісти, же стихы Юрка Харитуна ся визначають високов естетічнов урвнєв. **Моя тринадцята** тото правило потверджує.

Штефан СМОЛЕЙ: Тяжкий живот

Штефан Смолей є активным автором сучасной русиньской літературы на Словакії. Автор є примарно прозаїком, але подобно як іншы русиньскы писателі, і Смолей є жанрово флексібілным автором, котрый уж написав і видав поетічны ці драматічны творы (напр. *Чудны думкы*, *Не ганьб ся, Русине*; *Мамко наша*). Творчость Штефана Смолея має знакы реалістічної літературы, поставами ёго творів суть архетіпалны поставы Русинів, тзв. обычайны і немаєтны люде непаньского роду, тяжко пробованы жывотом, котры але тоты проблемы докажуть звладнути главно вдяка позітивным моралным властностям, людьскій єднотности і вірі. Ш. Смолей за роман **Бурі над Бескидами** (2013) ся став лавреатом **Премії Александра Духновича за русиньску літературу**.

В предложенім рукописі **Тяжкий жывот** ся автор зосереджує на главного героя Василя Калину, котрый є выкреслений на основі розлічных подій і скушеностей у ёго жывоті – особного і світового характеру – ці уж із хворотов матери, Другов світовов войнов або ласков. Прозаїчны тексти суть в меншій мірі доповнены поезієв.

Роман у повіданях є адресований молодшому, дорастаючому читателю, котрый ся з главною поставою може легко ідентіфіковати і може собі порівнати жывотны условія втогышнёй генерації в минулости і теперь. Вдяка тематіці і выбраному часовому періоду першых десяток двадцятото стороча спознає условія, в котрых жыли Русины в не так давній минулости. Приїматель є вдяка тексту єдночасно інформований о важных подіях із світовой історії, о Другій світовій войні, але з позіції русиньского жытельства, зато мать текст попри забавній, выховній і едукатівну функцію. Вдяка тій властности є текст вгодным нелем про дорастаючіх і дорослых читателів, але може быти єдночасно поужытый як доповнююче читаня на годинах історії в основных школах із навчалным русиньскым языком або навчанём русиньского языка.

Тяжкий жывот є текстом вгодным про веце генерацій русиньских читателів, нелем молодшу, але і про дорослых аж старшу генерацію. Споює в собі традичне розповіданя ведно з поглядом до історії, в тексті домінують вірогідно выкреслены поставы і діалоги. Нова книжка Ш. Смолея так буде добрым читанём про шыроке коло читателів.

Желаєм будучім читателям нами представлєных штирєх книжок добре читаня в часі свого одпочінку по школьскім навчаню ці роботі.

РУСИН Одборный і літературный часопис выдавать Академія русиньской культуры в СР (6х гоґне, náklad 1100 ks, IČO: 17079748). Предплатне 12 євр. Адреса редакції: Академія русиньской культуры в СР, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR. Телефон: 0917 171 912. Шефредактор: Мгр. Александер Зогуляк, языковий редактор: ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., редактор: Мгр. Міхал Павліч, ПгД. Регістрачны числа: ISSN 1339-5483, EV 328/08, МІС 49 589. Адреса на інтернеті: www.rusynacademy.sk, e-mail: rusyn@stonline.sk. Выдане 17. юна 2019 р.

**KULT
MINOR**

FOND NA PODPORU KULTURNÝCH MĚNOSTNÝCH MENŠIN

Realizované z finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín

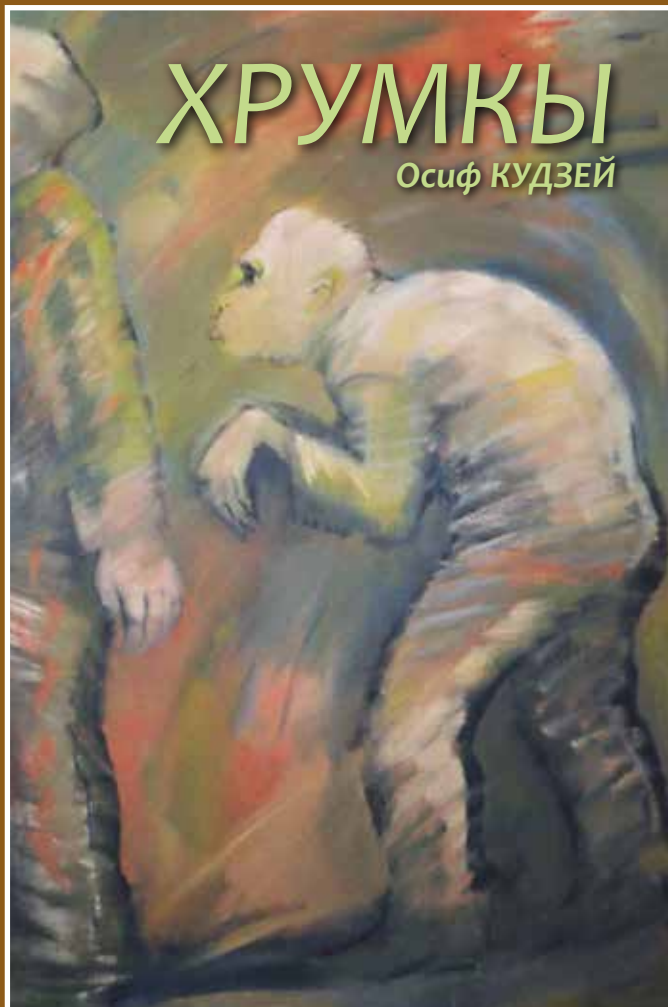
Миколай КСЕНЯК

Кошарик плодів

ХРУМКЫ

Осиф КУДЗЕЙ

Юрко ХАРИТУН **МОЯ
ТРИНАДЦЯТА**

ТЯЖКЫЙ ЖЫВОТ

ШТЕФАН СМОЛЕЙ

• Сільська іділія з минулості почас свят: щастлива родинка у народнім облечіню перед хыжов із соломянов стріхов. (Тота красна фотографія є з не-давно выданої реперезентатівной кухарської книжкы Олі Джупінковой, Ольгы Джупінковой і Петра Шухтара під назвов „Матіна rusínska kuchyňa“ (Мамина русинська кухня) з дїзайном Томаша Компаніка).

